

Pravopis Pere Tutavca

Marijanović, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:856642>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Maja Marijanović

Pravopis Pere Tutavca

diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham
Sumentorica: doc. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2015.

Sažetak

U radu se analizira *Pravopis hrvatskog jezika* Pere Tutavca, objavljen 1971. godine u Buenos Airesu. Pojedina pravopisna pravila, najvećim dijelom ona koja se razlikuju od pravila u suvremenoj pravopisnoj normi, uspoređuju se s pravilima u bratskome *korienskom Hrvatskom pravopisu* (1944.) F. Cipre i A. B. Klaića, a zatim i s pravilima u posljednjem, desetom izdanju *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) Dragutina Boranića kao nastavku Brozove umjereno fonološke pravopisne tradicije te u *Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika* (1960.) kao nastavku Belićeve fonološke pravopisne tradicije. Donose se i podatci o životu i radu Pere Tutavca te o kontekstu nastanka *Pravopisa hrvatskog jezika*, ali i pravopisa s kojima se u radu uspoređuje. Naposljetku se može zaključiti kako se dio pravopisnih pravila u *Pravopisu hrvatskog jezika* ne razlikuje previše od pravila u bratskim pravopisima s kojima je u radu uspoređivan, kao ni u suvremenoj pravopisnoj normi, ali i da pojedina pravopisna pravila predstavljaju novitet u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji.

Ključne riječi: Pero Tutavac, pravopis, pravopisna pravila, usporedba

Sadržaj

Uvod.....	1
Pero Tutavac.....	2
Hrvatski pravopisi u drugoj polovici 20. stoljeća.....	4
Mjesto pravopisa Pere Tutavca među bratskim pravopisima.....	7
Vrsta pravopisa.....	7
Slovopis.....	10
Veliko početno slovo.....	12
Sastavljeno i rastavljeno pisanje.....	17
Kratice.....	20
Razgodci i pravopisni znakovi.....	21
Glasovi i glasovni skupovi.....	24
Tuđice.....	27
Nazivlje.....	30
Zaključak.....	32
Popis literature.....	34

Uvod

Predmet je rada *Pravopis hrvatskog jezika* Pere Tutavca, objavljen 1971. godine u Buenos Airesu kao reakcija na unitaristički *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* (1960.). Cilj je rada analiza pravopisnih pravila u *Pravopisu hrvatskoga jezika* te usporedba s pravilima u trima bratskim pravopisima hrvatskoga jezika bliskim Tutavčevu pravopisu po vremenu nastanka. Riječ je o *Hrvatskome pravopisu* (1944.) Franje Cipre i Adolfa Bratoljuba Klaića, pravopisu koji se, kao i *Pravopis hrvatskog jezika*, zasniva na morfonološkome pravopisnome načelu, te o dvama fonološkim pravopisima, *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) Dragutina Boranića kao nastavku Brozove umjereno fonološke pravopisne tradicije i *Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika* (1960.) kao nastavku Beličeve fonološke pravopisne tradicije. Nastojat će se utvrditi u kojoj se mjeri pravopisna rješenja u *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) razlikuju od pravopisnih rješenja u bratskim pravopisima, ali i suvremenoj pravopisnoj normi.

Najprije će biti riječi o životu i radu Pere Tutavca, a zatim o hrvatskim pravopisima u drugoj polovici 20. stoljeća, o kontekstu nastanka Tutavčeva *Pravopisa hrvatskog jezika*, ali i pravopisa s kojima će se u radu uspoređivati. Nakon toga slijedi analiza *Pravopisa hrvatskog jezika* koju prate tablični prikazi u kojima se usporedno prikazuju rješenja iz Tutavčeva i triju bratskih pravopisa.

Pero Tutavac

Petar Tutavac Bilić¹ hrvatski je publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj. Rođen je 9. srpnja 1913. godine u zaselku Dančanje u neretvanskim Glavicama, a umro 9. listopada 1985. godine u Buenos Airesu. Unatoč teškim životnim prilikama (kao najstarije dijete brinuo se za mlađu braću i sestru nakon očeve smrti), nalazi vremena i za obrazovanje. Najprije se počeo baviti novinarstvom. Godine 1934. počeo je pisati za *Hrvatsku stražu* koja se tiskala u Zagrebu. Suradivao je s različitim listovima i časopisima koji su izlazili u Zagrebu, Mostaru, Dubrovniku, Sarajevu, Splitu, Zadru. Godine 1942. tiskao je zbirku pripovijedaka *Svitnjaci*, a pripremio je za tisak i zbirku pjesama koja je uništena uslijed ratnih zbivanja. Zbog ratnih je neprilika 1944. godine sa suprugom i sinom emigrirao u Italiju, a zatim 4. listopada 1947. godine i u Argentinu, najprije u Mendozu, a potom u Buenos Aires (u međuvremenu je kratko bio i u Urugvaju). No i u progonstvu je nastavio javno djelovati. Suradivao je u brojnim hrvatskim novinama i časopisima tiskanima u inozemstvu te u argentinskim i urugvajskim novinama, a ostavio je u rukopisu i nekoliko neobjavljenih djela. U Buenos Airesu pokrenuo je tiskanje lista *Napridak*.

Zbog velike ljubavi prema materinskome jeziku, koji je za njega bio zaseban narodni jezik svih Hrvata, a ne varijanta nekog književnog jezika, pomno je pratio sva jezikoslovna zbivanja u domovini. Godine 1963. objavio je u Buenos Airesu džepnu knjižicu *Hrvatski jezik nad ponorom* koja je bila svojevrsan „ričnik razlika hrvatskoga i srpskog jezika“. Također, pokrenuo je književno-prosvjetni časopis *Svitlenik* koji je počeo izlaziti periodično 1968. godine. U njemu se sa svojim suradnicima najviše bavio pitanjem hrvatskoga jezika. Naročito je nastojao oko standardiziranja ikavice kao izvornoga hrvatskog jezika zbog čega je izazvao mnoge prijepore među hrvatskim iseljenicima. Godine 1971. objavio je ikavski *Pravopis hrvatskog jezika*, njegovo najvažnije djelo, u nakladi *Svitlenika*. U pokušaju da očuva i standardizira ikavicu, 9. travnja 1978. godine pokrenuo je Akademiju za hrvatski jezik prikupljanjem potpisa istomišljenika protiv srpskih jezikoslovnih „deklaracija“. Glavna joj je zadaća bila čuvanje izvorne čistoće te njegovanje i promicanje hrvatskoga jezika kao bitne posebnosti hrvatskoga naroda. Službeni jezik Akademije za hrvatski jezik bio je hrvatski jezik štokavske ikavice, a promicali su korijenski (morfonološki) način pisanja.

¹ Svi podatci o životu i djelovanju Pere Tutavca u ovome poglavlju preuzeti su iz sljedećih tekstova iz zbornika *Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj* (2014.): *Petar Tutavac Bilić* Stjepana Šešelja (str. 5. – 8.), *Jezikoslovno djelovanje Petra Tutavca Bilića* Domagoja Vidovića (str. 28. – 44.) i *Petar Tutavac Bilić, publicist i lingvist* Ivana Jurića (str. 55. – 66.).

Uz sve to, Pero Tutavac bavio se i prevođenjem. Godine 1976. preveo je sa španjolskoga jezika na hrvatski djelo Josèa Hernándeza *Martin Fierro* čime je povezao hrvatsku i argentinsku kulturnu baštinu. Njegov je rad u Argentini prepoznat te je nagrađen visokim odlikovanjem za prevodilački rad i zbližavanje dviju prostorno veoma udaljenih kultura. S druge strane, u vlastitoj domovini njegov jezikoslovni rad dugo je bio posve nepoznat. Budući da su knjige objavljivane u hrvatskoj emigraciji u to vrijeme uglavnom bile prešućivane, o njegovim se djelima počelo govoriti tek nakon demokratskih promjena. Tutavčev je pravopis tako hrvatskoj javnosti prvi put javno prikazan na izložbi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 17. ožujka 2014. godine.

Hrvatski pravopisi u drugoj polovici 20. stoljeća

U drugoj polovici 20. stoljeća hrvatska pravopisna praksa nastavlja svoj razvoj u pravcu koji je odredio još dr. Ivan Broz 1892. godine kada je izišao njegov *Hrvatski pravopis*. Njime je započelo stvaranje umjereno fonološke pravopisne norme, odnosno pravopisne norme pretežito fonološkoga tipa s nekim morfonološkim rješenjima, npr. *d* ostaje nepromijenjeno ispred bezvučnih *s, š, c, č* i *ć* (npr. *gradski, podšiti, odcijepiti, podčiniti, odćušiti*), *đ* ispred bezvučnog suglasničkog fonema ostaje *đ* (*bogoveđski, žedca*), dopušteno je pisanje *mladca, mladče* (prema *mladac*) i *mlatca, mlatče* (prema *mlatac*), a morfonološki se piše i na granicama dviju riječi: *ropče*, ali *rob čeka*. Također, njime je morfonološki pravopis, koji je u skladu s načelom *Piši za oči, govori za uši* Vjekoslava Babukića zagovarala zagrebačka filološka škola, nasuprot načelu *Piši kako govoriš* čije se autorstvo pripisivalo Vuku Stefanoviću Karadžiću² i koje su potom zastupali hrvatski vukovci, sveden na rubnu pojavu u jeziku (osim za vrijeme Drugoga svjetskog rata). Naime, nakon 1892. godine morfonološki pravopis nije potpuno nestao iz upotrebe, „hrvatski književnici, poglavito oni oko Matice Hrvatske i Društva sv. Jeronima, te pravaške i neke druge opozicionalne novine pišu dulje ili kraće vrijeme korienskim pravopisom“ (*Koriensko pisanje*, 1942.: 8.). No započeta razvojna linija pretežito fonološke pravopisne norme, iako narušena tri puta, potrajala je do danas.

Nastavljač Brozove pravopisne koncepcije bio je Dragutin Boranić koji je nastavio uređivati *Hrvatski pravopis* nakon smrti Ivana Broza. Pod zajedničkim imenom, Brozovim i Boranićevim, nastala su još četiri izdanja (1904., 1906., 1911., 1915.). Izdanja od 1921. godine Dragutin Boranić potpisuje samo svojim imenom, a promijenjen im je i naslov u *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. U svim tim izdanjima Boranić je zadržao Brozovu umjereno fonološku koncepciju pravopisa. Izuzetak su tri izdanja koja su nastala u razdoblju između uvođenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 1929. godine i uspostave Banovine Hrvatske 1939. godine. Ta su izdanja (1930., 1934., 1937.) morala biti prilagođena *Pravopisnome uputstvu za sve osnovne, srednje i stručne škole* koje je 1929. godine izdalo tadašnje Ministarstvo prosvete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca³ u skladu s težnjom za

² To je načelo prvi iznio njemački gramatičar Johann Christoph Adelung, a u izvorniku glasi *Schreib wie du sprichst und sprich wie du denkst*. Milan Moguš navodi kako je pouka načela zapravo *schreib wie du denkst*, odnosno *piši kao što misliš* što znači „piši jezikom kojim misliš jer je jezik uvijek misao, mozak“. No, kako dalje navodi, vukovci su, preokrenuvši smisao Adelungova načela, počeli govoriti kako je dobar tek onaj pravopis kojim se piše kako se zaista izgovara (Moguš, 2002.: 39.).

³ Ministar prosvete tada je bio Božidar Maksimović zvan Božo Kundak.

jedinstvenim srpskohrvatskim jezikom koju je podupirala i vlast. Njime se u sve škole uveo *jedan pravopis, zasnovan na velikoj jezičkoj i pravopisnoj reformi Vuka Karadžića*, tj. Beličev pravopis⁴ sa znatnijim fonološkim rješenjima (umjesto dotadašnjega pravila o pisanju *dc, dč, ds* uvodi se pisanje *tc, tč, ts*, a umjesto pravila o nesastavljenom pisanju futura uvodi se sastavljeno pisanje, npr. *bit će > biće*). Izdanjima iz 1934. i 1937. godine promijenjen je i naslov u *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*.⁵ No odmah nakon 1939. godine u uporabu je vraćen Boranićev pravopis prije prilagođavanja *Pravopisnome uputstvu*.

Razvojni put pretežito fonološke pravopisne norme ponovno je narušen za vrijeme Drugoga svjetskog rata kada je vlast Nezavisne Države Hrvatske, težeći za povratkom hrvatskoj pravopisnoj tradiciji, odnosno predbrozovskome morfonološkom pravopisu, uvela *korienski pravopis Zakonskom odredbom o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu* objavljenom 14. kolovoza 1941. godine.⁶ Hrvatski državni ured za jezik najprije je 1942. godine objavio knjižicu *Koriensko pisanje* koju je sastavio Adolf Bratoljub Klaić i koja je predstavljala kratki nacrt za budući iscrpni pravopis, *Hrvatski pravopis* objavljen 1944. godine.⁷ No Boranićev pravopis iz razdoblja Banovine Hrvatske nastavio se upotrebljavati i za vrijeme Drugoga svjetskog rata u partizanskim dopisima i tisku, a bio je na snazi i nakon rata (posljednja dva izdanja izlaze 1947. i 1951. godine).

Na pretežito fonološkome načelu bio je zasnovan i pravopis koji je potkraj 1954. godine izradila pravopisna sekcija Hrvatskoga filološkog društva,⁸ ali tadašnja prosvjetna vlast odbila je njegovo tiskanje zbog unitarističkih nastojanja da se izjednače hrvatske i srpske stardandnojezične norme, naročito pravopisna i leksička. Srpski jezikoslovci pokrenuli su zato

⁴ I Broz-Boranićev pravopis zasnovan je na načelima Vuka S. Karadžića, ali od njih ponekad i odstupa (donosi i neka morfonološka rješenja), zbog čega se razlikuje od Beličeva pravopisa.

⁵ Izdanje iz 1930., također prilagođeno *Pravopisnome uputstvu*, nosi stariji naslov – *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*.

⁶ Blaž Jurišić, ravnatelj Hrvatskoga državnog ureda za jezik, protivio se uvođenju *korienskoga* pravopisa smatrajući da se težnja za pojačavanjem razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika treba osnivati „više na prirodnom razvoju, nego na umjetnom zahvatu“ te da se pitanje pravopisa najbolje može riješiti vraćanjem na pravopis kakvim se pisalo do 1918. godine, dok bi vraćanje na pravopis koji je stvorio ilirski pokret uzrokovalo nepotreban nesklad između pisanoga i govorenoga hrvatskoga jezika (Jurišić, 1989.: 121.).

⁷ Iako je bio već pripremljen za tisak, vlast novouspostavljene Nezavisne Države Hrvatske onemogućila je tiskanje *Hrvatskoga pravopisa* (1941.) Franje Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića zato što je bio sastavljen prema fonološkome, a ne prema morfonološkome načelu, što nije odgovaralo vlasti. Pretisak je objavljen tek 1998. godine.

⁸ Opširnije o tome vidi u Babić, Stjepan. 2008. O uništenom hrvatskom prijenovosadskom pravopisu. *Jezik*, god. 55., br. 3., str. 102. – 105.

ideju o Novosadskome dogovoru, sastanku srpskih i hrvatskih jezikoslovaca i književnika koji se održao od 8. do 10. prosinca 1954. godine u Novome Sadu u organizaciji Matice srpske. Na sastanku je zaključeno da je „narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan jezik“, da je „književni jezik, koji se razvio na njegovoj osnovi oko dva glavna središta, Beograda i Zagreba, jedinstven, sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim“, te da „zajednički jezik treba da ima i zajednički pravopis“ (*Pravopis*, 1960.: 7. – 8.). Pravopisna komisija izradila je i 1960. godine objavila zajednički pravopis u dvije varijante, u Zagrebu na latinici (*Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*), a u Novome Sadu na ćirilici (*Pravopis srpskohrvatskoga književnog jezika*). Stilizirali su ga Ljudevit Jonke za hrvatsko, a Mihajlo Stevanović za srpsko izdanje. Odmah po izlasku, tzv. Novosadski pravopis uveden je u sve škole. Načelno je predstavljao sintezu Belićeva i Boranićeva pravopisa, no Dalibor Brozović navodi kako su kompromisi „pravljani (ili glumljeni) u sitnicama, ali u bitnim su pitanjima bila Belićeva rješenja“ (Brozović, 2004.: 179.). Takvo izjednačavanje srpskoga i hrvatskoga jezika tako da se hrvatske posebnosti izgube, a prevladaju srpske rezultiralo je *Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* u kojoj se poziva na „neotuđivo pravo svakoga naroda da svoj jezik naziva vlastitim imenom“,⁹ a za vrijeme hrvatskoga proljeća Matica hrvatska odriče se Novosadskoga dogovora, a time i pravopisa koji je rezultat toga dogovora.

Pero Tutavac također uviđa pravu narav Novosadskog pravopisa te navodi kako partizanska Jugoslavija „ne samo da je nastavila s provođenjem starog četničkog plana – već je otvoreno nastupila i s tzv. ‘srpsko-hrvatskim pravopisom’ u kojem, prema njihovom vlastitom priznanju, ‘IMADE TEK OKO 10 POSTO HRVATSKIH RIČI’.“ (Grubišić, 2001.: 407.). S ciljem da Hrvatima vrati njihov izvorni jezik, on u Argentini objavljuje morfonološki (*korinski*) *Pravopis hrvatskog jezika* (1971.) na štokavskoj ikavici u vrijeme kada u Hrvatskoj već više desetljeća prevladava fonološko pravopisno načelo, a novoštokavski dijalekt ijekavskoga tipa ima ulogu osnovice standardnoga jezika već stoljeće i pol. Osim toga, u to se vrijeme u Hrvatskoj pripremao novi pravopis na već utvrđenome umjereno fonološkom pravopisnom načelu (Babić-Finka-Mogušev pravopis,¹⁰ tzv. londonac). Vinko Grubišić navodi da su morfonološkim pravopisom pisali mnogi značajniji hrvatski pisci u egzilu, ali da se većina ipak pridržavala onakvoga hrvatskog jezika kakvim se pisalo u Hrvatskoj te da je ikavica tada bila uglavnom rubna pojava „i na samu rubu svijeta“ (Grubišić, 2001.: 407.).

⁹ Objavljena je 17. ožujka 1967. godine u tjedniku *Telegram*, a sastavili su ju hrvatski intelektualci okupljeni oko Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske.

¹⁰ Kao osnovica poslužilo im je deveto izdanje Boranićeva pravopisa (1947.).

Mjesto Pere Tutavca među bratskim pravopisima

Vrsta pravopisa

Temeljna je odrednica¹¹ *Pravopisa hrvatskog jezika* (1971.) Pere Tutavca „etimološki (korinski) način pisaña“¹² koji je, prema njegovim riječima, značajka hrvatskog jezika i kojim se čuva „sržnost i čistoća jezika pa s time i njegov pravilan razvitak, posebnost i trajnost“ (Tutavac, 1971.: 5.). No *korinski* pravopis nije novina u povijesti hrvatskoga jezika. Morfonološko pravopisno načelo upotrebljavalo se od početaka hrvatske pismenosti, a posebno u 19. stoljeća i za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941. – 1945.), kada izlaze priručnik *Koriensko pisanje* (1942.) i *Hrvatski pravopis* (1944.).

„Korinski pravopis“, kako navodi Pero Tutavac, „pazi na postanak riči, t. j. čuva njihov glavni dio (prvobitne suglasnike) ili poteklo – kao i vezu s drugim sličnim ričima. Prema tomu, piše riči onako kako su postale – ili izvedene iz svoga izvornika. Na pr.: **Hrvat – Hrvatska** (ne Rvacka), **Zagreb – Zagrebčanin**, **zibka – zibke**, **šibka – šibke**, **slador – sladko**, **otac – otc**, **redak – redci**, **gost – gostba**, **izvrstan – izvrstno**, **kripost – kripostan**, **let – leti**, **letit**, **letio**, **letila**; **žetva – žet**, **žeńe**, **žeo**, **žela...**“ (isto, 5.). Dakle, Pero Tutavac ne bilježi promjene koje su se dogodile u izgovoru, nego bilježi „prvobitne suglasnike“, stanje koje je prethodilo tim promjenama. U *Hrvatskome pravopisu* (1944.) Franje Cipre i A. B. Klaića (vidi Tablicu 1.), slično kao i u Tutavčevu pravopisu, *korienski (etimološki)* pravopis određuje se kao onaj koji „pazi na postanak rieči, t. j. čuva glavni dio rieči (korien i osnovu) i vezu s drugim sličnim riečima, te u suglasničkim skupovima ostavlja uglavnom netaknute neke suglasnike, koji se u govoru mienjaju ili izostavljaju po glasovnim zakonima. Tako valja pisati *vrapca*, *nadkriliti*, *jedanput*, *društvo*, *bolestnik*, premda se govori *vrapca*, *natkriliti*, *jedamput*, *društvo*, *bolesnik*“ (Cipra, Klaić, 1944.: 39.). U *Hrvatskom se pravopisu* (1944.: 39. – 46.) u posebnim poglavljima jasno navodi kada se u suglasničkim skupovima *koriensko* pisanje propisuje (*Pravila korienskog*

¹¹ Za određenje vrste pravopisa jer uobičajeno se uzima prevladavajuće pravopisno načelo u poglavlju o bilježenju glasova u riječima. Tako, primjerice, pravopise u kojima u tom poglavlju prevladava morfonološko načelo nazivamo morfonološkima i sl. (Brozović, 2005.: 41.).

¹² „Ono što se u nas laički naziva »korijskim« pravopisom i što je prevladavalo od Preporoda do fonološkoga *Hrvatskog pravopisa* dr. Ivana Broza iz 1892, kao i u doba NDH, nije etimološki nego morfonološki pravopis. U cijeloj povijesti čovječanstva nije nikada bilo ijednog pravopisa u kojem bi prevladavalo etimološko načelo.“ (Brozović, 2005.: 34.) Morfonološko pravopisno načelo podrazumijeva „pravopis koji pri pisanju pazi na morfeme tako da se isti morfem uvijek piše istim slovima bez obzira što se u različitim glasovnim okolinama različito izgovara“ (Babić, Finka, Moguš, 2004.: IX.).

pisanja), a kada se od njega odstupa (*Odstupanja od korienskog pisanja*), dok Pero Tutavac samo navodi: „Što je i kako izgleda hrvatski korinski pravopis, ne treba posebno razlagat – jer se iz ove knjige vidi“ (Tutavac, 1971.: 6.). On ne donosi pravila za *korinsko* pisanje, no neke njegove bilješke upućuju na to: „Ne postoje u hrvatskom jeziku pridlozi: »is, nat, pot, prit, us, ot, op, nis«. Doslidno, ne vaša pisat: »ispad, ispod, natpastir, potpora, uskrsnuti, usprkos, otpor, otprilike, opsisti, niskost« i sl.“ (isto, 29.).

Pero Tutavac nije uvijek dosljedan u korijenskome pisanju. Primjerice, on piše *Ruski Narod* (isto, 9.) iako bi dosljedno korijenski bilo *rusški narod*. Nadalje, od nastavaka *-ski* i *-stvo* otpada *-s* ispred osnova koje završavaju na *-č, -ć, -š* i *-ž*: *glumac* > *glumački, glumačstvo, mladić* > *mladički, mladičstvo, siromah* > *siromaški, siromaštvo, herceg* > *hercežki, hercežstvo* (isto, 84. – 85.). U pojedinim primjerima bilježi promjene koje su nastale nakon jednačenja suglasnika po zvučnosti: „Kad se pridlog *s* srešta s ričima koje počiuu suglasnicima *b, d* i *g*, pritvara se u *z*: *zbogom, zbor* (s *Bogom, s-a-bor*); *zdrug, zdušno* (s-*u-drug, s dušom*); *zgotovlen, zgrada* (s *gotovim, s gradnom*).“ (isto, 86.) U *Hrvatskome pravopisu* (1944.: 42. – 44.) također postoje odstupanja od *korienskoga* pisanja, primjerice, *zbor, zdravlje, zgrabiti, ščepati, šćućuriti se, odavna, podanik, prašćić, lišće, prošnja, vožnja, grožđe, srdašce, rasla, junačstvo* umjesto *sbor, sdravlje, sgrabiti, sčepati, sćućuriti se, oddavna, poddanik, prasćić, lisće, prosnja, voznja, grozđe, srdašce, rastla, junačstvo* itd.

Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (1951.) Dragutina Boranića i Novosadski pravopis (1960.) (vidi Tablicu 1.) fonološki su pravopisi koji su nastali na različitim fonološkim tradicijama. Dragutin Boranić nastavljač je Brozove umjereno fonološke pravopisne tradicije (*fonetički pravopis*), a Novosadski pravopis, koji je težio ujednačavanju hrvatske i srpske pravopisne norme, Belićeve fonološke pravopisne tradicije (*fonetski pravopis*).¹³ Ipak, fonološko se načelo u oba pravopisa podjednako opisuje, dok Pero Tutavac o njemu piše: „To je primitivni način pisaña. Temeľna mu je značajka priobličivañe riči. Tako, na pr. od Zagreb - »Zagrepčanin«, od slador - »slatko«, gost - »gozba«, otac - »oci«, redak - »reci«...“ (Tutavac, 1971.: 5.). Dragutin Boranić navodi sljedeće: „Glasovi u riječima hrvatskim i u riječima, koje se govore za hrvatske, pišu se redovno onako, kako se izgovaraju. (Fonetički pravopis.) To vrijedi samo za glasove zasebnih riječi (*glatko, zepsti, ispit*), a ne vrijedi za glasove, koji se slučajno

¹³ Dok se u znanosti nije razlikovala fonetika od fonologije, pravopise uređene prema fonološkome načelu zvali su glasovnim, fonetskim, fonetičkim. Fonološki pravopis „traži da se isti fonem piše uvijek istim znakom“ (Babić, Finka, Moguš, 2004.: IX.), dok bi prema fonetskom pravopisu „trebalo pisati objektivno postojeće, stvarne, fizičke glasove koje izgovaramo“, no D. Brozović navodi da, „otkako se u čovječanstvu piše, nije bilo pravopisa u kojem bi prevladavalo fonetsko načelo“ (Brozović, 2005.: 41. – 42.).

mijenjaju, kad se nađu do nekih drugih glasova u rečenici: iako se izgovara *ot kuće, pašće*, opet se piše *od kuće, past će*.“ (Boranić, 1951.: 4.) Slično se navodi i u Novosadskome pravopisu. *Fonetski* se princip „primjenjuje samo u zasebnim riječima (*zbor, slatko, opčiniti*), a ne vrijedi za promjenu glasova u dodiru dviju susjednih riječi, nego se piše *pred kućom, kod kneza, nad knjigom*, a ne *pret kućom, kot kneza, nat knjigom* i sl. Pa i u zasebnim se riječima iz opravdanih razloga katkad odstupa od dosljedne primjene ovog principa“ (*Pravopis*, 1960.: 14.). Dakle, u oba se pravopisa u okviru jedne riječi piše fonološki (uz neke iznimke), a veze među riječima morfonološki.¹⁴ Međusobno se razlikuju upravo po iznimkama od fonološkoga pisanja u okviru jedne riječi. Naime, u Boranićevu umjereno fonološkome pravopisu (po uzoru na Broza) morfonološka su rješenja u okviru jedne riječi češća nego u belićevskom fonološkom Novosadskom pravopisu, pa tako kod Boranića „ispred bezvučnih *c, č, ć, s, š* ostaje *d* nepromijenjeno“, primjerice, *odcijepiti, podčiniti, odćušiti, predsjednik, gradski, podšiti* (Boranić, 1951.: 25.), dok u Novosadskome pravopisu *d* ostaje nepromijenjeno samo ispred *s* ili *š*: *predstava, odstupiti, predsjednik, odšetati, kadšto, odštamati*, a ispred *c, č* i *ć* prelazi u *t*: *potcijeniti, otćušnuti, natčovjek* itd. (*Pravopis*, 1960.: 64.).

Tutavčev *Pravopis hrvatskog jezika* (1971.) zauzima vrlo važno mjesto u povijesti hrvatskoga jezika kao jedini ikavski pravopis u 20. stoljeću. Svojom odlukom da ikavski izgovor postane standardnojezičnom osnovom napravio je bitan odmak od onodobne pravopisne prakse, a opravdao ju je činjenicom da „golema većina Hrvata govori ikavicu sa štokavskim naričjem – pa naš jezik, u skladu s tom stvarnošću, vaša ovako i pisat“ (Tutavac, 1971.: 4.). No u njegovu pravopisu može se uočiti i nekoliko neikavskih riječi poput *bileg – bilezi* (isto, 83.), *obedvi* (isto, 33.), zatim *primer, upotrebit, predivno* i sl. koje tumači kakofonijom: „Kad bi spajanjem pridloga **pri** s kojom drugom riči mogla nastat kakofonija, t. j. rič nezgodna za izgovor, namisto **i** dolazi **e**: **predivno, prepristojno, previše**. Zbog istih razloga se izgovara i piše **primer, upotrebit** i dr. – a ne »upotribiti«, »primir« i sl.“ (isto, 28.).

Hrvatski je pravopis (1944.) *iekavski*, kao i morfonološki pravopis koji se upotrebljavao do 1892. godine.¹⁵ To znači sljedeće: „Dvoglas, koji je postao od *ě* (jat), piše se u dugom slogu

¹⁴ Suvremeni je hrvatski pravopis također fonološko-morfonološki, što znači da se „u okviru jedne riječi piše fonološki, uz neke pojedinačne i kategorijalne iznimke zbog čega se može reći da je blago fonološki, a međurječne veze morfonološki jer se glasovne promjene koje nastaju među riječima što se izgovaraju kao naglasna cjelina ne odražavaju u pismu, tj. pojedine riječi bilježe se kao da tih promjena u govoru i nema“ (Babić, Finka, Moguš, 2004.: X.)

¹⁵ Partaš, Josip. 1850. *Pravopis jezika ilirskoga*. Zagreb: tiskom braće Županah (pretisak: 2002. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).

ie (diete), a u kratkom *je (djeca)*. Taj skup *ie* jednosložan je dvoglas, pa se ne smije razstavljati.“ (Cipra, Klaić, 1944.: 34.). Boranićev i Novosadski pravopis su ijekavski, prema vukovskoj fonološkoj tradiciji, što znači da „prema dugom jatu u ijekavskom izgovoru po pravilu imamo dvosložnu zamjenu *-ije-*, npr.: *snijeg, bijelo, zamijeniti, donijeti, zahtijevati, strijela, ždrijebe, prijedor*“, a „prema kratkom jatu u ijekavskom je izgovoru redovna zamjena *-je-*, npr.: *djelo, mjesto, sjena, vjera, zadržati, pjevati*“ (Pravopis, 1960.: 23., 25.).

Tablica 1. Vrsta pravopisa

	Pravopisno načelo	Odras jata
F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis (1944.)</i>	<i>korienski (etimološki) pravopis</i> <i>vrabca, društvo, bolestnik</i>	iekavski <i>diete, djeteta</i>
D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (1951.)</i>	<i>fonetički pravopis</i> <i>glatko, zepsti, ispit; od kuće, past će</i>	ijekavski <i>dijete, djeteta</i>
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960.)</i>	<i>fonetski pravopis</i> <i>zbor, slatko, opčiniti; pred kućom, kod kneza, nad knjigom</i>	
P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika (1971.)</i>	<i>korinski (etimološki) pravopis</i> <i>šibka, sladko, gostba</i>	ikavski <i>dite, diteta</i>

Slovopis

Pero Tutavac unosi promjene u tada već ustaljeni hrvatski slovopis.¹⁶ Svoj *Pravopis hrvatskog jezika (1971.)* započinje *Pristupnom napomenom* u kojoj navodi da je uveo „tri nova slova: *đ, t i ņ*, da zaminu dvostruke znakove (*dž, lj, nj*), koji su izazivali zabune pri pisanju mnogih riječi“, a napominje kako se u red novih slova može „uvrstiti i slovo *đ*,¹⁷ namisto kojeg još uvijek susrićemo »dj« - pa čak i »gj«“, primjerice, *Đenovići, đak, mlađi, Đemaludin, hođa, đenet, Ćebuški, lilan, pole, Ńegovan, kŃige, ųrvŃi* (Tutavac, 1971.: 3.). Spominje kako se i zagrebačka

¹⁶ Pitanje slovopisa, iako načelno odvojeno od pitanja pravopisa, sastavni je dio pravopisne norme, a time i pravopisnih priručnika.

¹⁷ Slovo *đ* za fonem /ǰ/ uveo je u hrvatski slovopis Đuro Daničić umjesto ranijih dvoslova *dj* i *gj* (*ladja, Gjuro*) još 1878. godine kada je započeo s radom na Akademijinu *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uveo je tada i slova *đ, t i ņ* za foneme /ǰ/, /t/ i /ŋ/ (umjesto dvoslova *dž, lj i nj*), no samo je *đ* prihvaćeno u današnji standardnojezični slovopis.

Akademija služi jednoslovima *ǣ, l̄ i n̄*¹⁸ (umjesto *dž, lj i nj*), iako oni „nisu prikoračili kruga nézinih izdańa“ (isto, 3.). Tutavčev slovopis tako se sastoji od trideset jednoslova, stoga on zaključuje kako takva „prinova donosi ne samo jednostavnost i lipotu, nego podiže hrvatsku abecedu na stupań najsavršenije abecede uobće: za 30 jezičnih glasova 30 razlićnih slova – koja nikad ne mińaju svoga izgovora“ (isto, 3.). S druge strane, korijenski *Hrvatski pravopis* (1944.), kao i dva pretežno fonološka pravopisa, Boranićev *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) i Novosadski pravopis (1960.), nasljeđuju slovopis koji se u potpunosti ustalio od Brozova *Hrvatskoga pravopisa*¹⁹ (1892.), nakon kojega se više nije mijenjao. Za razliku od Tutavčeva slovopisa koji je u potpunosti fonemski²⁰ (vidi Tablicu 2.), tj. pojedino slovo uvijek predstavlja samo jedan te isti fonem (npr. slovo *š* za fonem /š/ ili slovo *ć* za fonem /ć/), ovaj slovopis nije potpuno fonemski. Izuzetak su tri dvoslova, *dž, lj i nj* za foneme /ǰ/, /l̄/ i /n̄/, čiji dijelovi imaju i druge uloge izvan toga dvoslova. Primjerice, u *Hrvatskome se pravopisu* (1944.) navodi: „Hrvatski se piše latinicom, koja je prilagođena potrebama hrvatskog jezika tako, što su za nebčane suglasnike, kojih u latinskom jeziku nema, napravljena nova slova na dva načina: 1. uz pomoć diakritičkih znakova (*č, ć, š, ž, đ*), 2. spajanjem po dva slova (*lj, nj, dž*)“ (Cipra, Klaić, 1944.: 5.).

Tablica 2. Slovopis

P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika</i> (1971.)	fonemski slovopis 30 jednoslova <i>ǣ, l̄, n̄</i> umjesto <i>dž, lj, nj</i>
F. Cipra i A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	pretežitó fonemski slovopis 27 jednoslova 3 dvoslova: <i>dž, lj, nj</i>
D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> (1951.)	
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika</i> (1960.)	

¹⁸ Vidi bilješku 17.

¹⁹ Ivan je Broz u svojem *Hrvatskom pravopisu* (1892.) prihvatio Daničićev znak *đ* te naveo koji se fonemi bilježe dvoslovima (*dž, lj i nj*). Također, od njegova se pravopisa ustalilo pisanje *ije* za dugi i *je* za kratki odraz jata, pisanje *ć* umjesto ranijih dvostrukosti, *tj i ć*, te pisanje samoglasnoga *r* bez popratnoga vokala (*èr* ili *àr*) umjesto kojega je uveo pisanje apostrofa ispred ili iza samoglasnoga *r* (nakon Broza apostrof ispred ili iza samoglasnoga *r* nastavlja bilježiti samo Boranić u svim svojim izdanjima).

²⁰ Slovopisi mogu biti fonemski ili nefonemski. „Fonemski su kada pojedini grafem, bio jednoslovan, dvoslovan ili višeslovan, *uvijek* predstavlja samo jedan te isti fonem i *nikada* nešto drugo, a nefonemski je u svakome drugom slučaju.“ I fonemski i nefonemski slovopis „mogu podjednako dobro ili loše služiti različitim pravopisnim načelima“ (Brozović, 2005.: 46.).

Veliko početno slovo

U *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) velikim početnim slovom piše se „prva rič u rečenici, vlastita imena i nazivi te počastni izrazi“ (Tutavac, 1971.: 7.). Pravila o pisanju velikoga početnog slova Pero Tutavac raspoređuje u više poglavlja: *Početno slovo obćenito*, *Početna slova vlastitih imenica*, *Početna slova prezimena*, *Početna slova naziva*, *Početna slova obćih imenica*. U nastavku će biti riječi samo o onim primjerima koji odstupaju od suvremene pravopisne norme²¹ u pisanju velikoga početnog slova, a njih je najviše u pisanju višočlanih vlastitih imena. Dakle, prema *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) velikim se početnim slovom, između ostaloga, pišu:

- pridjevi izvedeni od „imena naroda i nacija“ uz opću imenicu *narod*: *Hrvatski Narod*, *Ruski Narod*, *Nimački Narod*, *Amerikanska Nacija*, *Indijska Nacija* (Tutavac, 1971.: 9.)
- „imena krajeva i upravnih područja“: *Boka Kotorska*, *Gorski Kotar*, *Hrvatsko Zagorje*, *Nova Kapela* (isto, 10.)
- „zemljopisna imena (ili nazivi)“: *Balkanski Poluotok*, *Havajski Otoci*, *Blizi Iztok*, *Sridnji Iztok*, *Daleki Zapad*, *Atlantski Ocean*, *Jadransko More*, *Bakarski Zaliv*, *Viški Kanal*, *Otrantska Vrata*, *Plitvička Jezera*, *Dinarske Planine*, *Uralsko Gorje*, *Nefudska Pustiña*, *Bilino Pole*, *Mostarsko Blato*, *Neretvanska Dolina*, *Padska Nizina* (isto, 11. – 12.)
- „imena ulica, trgova i gradskih četvrti“: *Katančićeva Ulica*, *Kamena Vrata*, *Izpod Ura*, *Prid Dvorom*, *Radničko Nasele* (isto, 10.)
- „imena svetkovina, spomen-dana i sl.“: *Sveta Tri Krala*, *Nova Godina*, *Dan Rada*, *Veliki Petak*, *Cvitna Nedila*, *Dvadeseti Lipañ* (isto, 12.)
- „imena svemirskih tila“: *Polarna Zvizda*, *Veliki Medvid*, *Mlična Staza* (ili *Kumova Slama*) (isto, 12.)
- „nazivi društava, poduzeća, trgovina i sl.“: *Hrvatski Radiša*, *Hrvatski Tiskarski Zavod*, *Prometni Zdrug*, *Nogometni Klub* i sl. ako nemaju posebnoga imena, ali kad postoji posebno ime: *Hrvatsko kulturno društvo »Marulić«*, *Nakladno poduzeće »Jadran«*, *Udarni sklop »Zmaj od Bosne«*, *Tvornica žigica »Iskra«*, *Trgovina žitom »Zlatni Klas« u Osiku* (isto, 15. – 16.)
- „nazivi ustanova i organizacija“: *Hrvatski Sabor*, *Katolička Crkva*, *Islamska Zajednica*, *Matica Hrvatska*, *Frañevački Red*, *Hrvatsko Narodno Kazalište*, *Ministarstvo Prosvite*,

²¹ Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga. – *Hrvatski pravopis*. 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Pravni fakultet, Kotarski Sud, Crveni Križ, Opus Dei, Selačka Sloga, Vojska Spaseńa, Sveučilište u Zagrebu, Gimnazija u Seńu (isto, 16.)

- „prva slova nazivâ (imenâ) časopisa, novina i slika“: *Istranski Mozaik, Jadranski Dnevnik, Gubec na Stratištu* (isto, 7.), ali i knjiga, rasprava, članaka i sl.: „Ali naslove (i podnaslove) kńiga, razprava, članaka, pišama i sl. piše se redovito **podpuno velikim slovima**. A ako ne, onda velikim samo početno slovo prve riči i početna slova vlastitih imena u nima (ukoliko ih sadrže).“ (isto, 7.)
- „posebna imena stvari“: *Đački Dom (ime zgrade), Bašćanska Ploča (ime povistnog spomenika), Biblija ili Sveto Pismo (naslov kńige, kao pojam), Savski Most (t. j. određeni most priko Save u Zagrebu)* (isto, 13.)
- „nazivi određenih razdoblja, pokreta, revolucija, ratova, stranaka, događaja, priredaba i sl.“: *Kameno Doba, Sridńi Vik, Devetnesto Stogodište, Humanizam, Renesansa, Futurizam, Starčevićanstvo (ali starčevićanac, isto, 19.), Marksizam, Komunizam, Francuzka Revolucija, Selačka Buna, Peleponezki Ratovi, Prvi Svitski Rat, Hrvatska Stranka Prava, Sveta Alianca, Bartolomejska Noć, Kongres Hrvatista u Zagrebu, Dubrovački Festival* (isto, 16. – 17.). Iznimke su „jako duga imena i nazivi, koje se može pisat samo velikim početnim slovom prvog člana, a ostalo malim – ukoliko nisu vlastita imena. Na pr.: **Hrvatski zavod svetog Jeronima u Rimu. – Ured za prosvitu, znanost i kulturu. – Prvi obće-hrvatski izselenički sabor u New Yorku**“ (isto, 17.)
- „počastne nadimke određenih osoba“: *Božanski Utemelitelj (Isus), Apostol Narodâ (sv. Pavao), Otac Domovine (Ante Starčević), Aziški Siromah (sv. Franjo Asiški)* te „skupne imenice određenih osoba“: *Enciklopedisti, Priporoditeli* (isto, 19.).

Osim što se razlikuje od suvremene pravopisne norme, *Pravopis hrvatskog jezika* (1971.) se u pisanju velikoga početnoga slova razlikuje i od bratskoga *korienskog Hrvatskog pravopisa* (1944.) te od Boranićeva *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) i Novosadskoga pravopisa (1960.). Ta se razlika najvećim dijelom odnosi na pisanje višečlanih vlastitih imena, što je vidljivo iz Tablice 3. u kojoj su usporedno prikazani primjeri iz svih četiriju pravopisa.

U *Hrvatskome pravopisu* (1944.) za pisanje višečlanih vlastitih imena donosi se sljedeće pravilo: „Prva rieč piše se u svakom slučaju velikim početnim slovom. S obzirom na pisanje druge rieči (i ostalih, gdje ih ima) treba razlikovati topografska imena od svih ostalih zemljopisnih imena kao i od drugih naziva, kojima pripada značaj vlastitih imena. U topografskim ili mjestnim imenima, t. j. u imenima ljudskih naselja: gradova, trgovišta, sela i zaselaka, piše se velikim slovom i druga rieč i sve ostale osim priedloga“, primjerice *Iztočni*

Trbovići (vidi Tablicu 3.). „U svima ostalim dvočlanim i višečlanim imenima piše se druga rieč onda velikim slovom, ako je i sama za se vlastito ime ili ako joj se značenje ne pokriva sa značenjem celog imena. To vriedi i za svaku daljnu rieč.“ (Cipra, Klaić, 1944.: 18.) Tako se piše *Veliki Medvjed* jer se značenje opće imenice *medvjed* „ne podudara sa značenjem celoga imena“, odnosno „*Veliki Medvjed* nije ime medvjeda nego zviežđa“, ali *Babin potok* jer se imenica *potok* „uzima u svom pravom značenju, a to se značenje poklapa sa značenjem celog dvočlanog imena“, tj. potoku je ime *Babin potok* (isto, 18.) (vidi Tablicu 3.). Prema istim načelima pišu se i višečlana imena „pojedinih dielova grada“, tj. gradskih naselja, ulica, trgova, prometnica, šetališta, obala i sl., te imena „ustanova, ureda, zavoda, škola, postrojba, stranaka, društava, poduzeća, novina i časopisa, blagdana, svetkovina i naročitih dana u godini (ili u poviesti), kulturnopoviestnih spomenika i uobće svega, što predstavlja neki pojedinačni pojam pa nosi svoje posebno ime“ (isto, 19. – 21.) (vidi Tablicu 3.).

Slično pravilo o pisanju višečlanih zemljopisnih imena postoji i u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.): „U imenima sastavljenim od određenog pridjeva i vlastite imenice ili opće imenice u prenesenom značenju oba se člana pišu velikim slovom“, primjerice *Donji Lapac*, a „opća imenica u pravom značenju piše se malim slovom“, primjerice *Dugo selo* (Boranić, 1951: 59) (vidi Tablicu 3.). U Novosadskom je pravopisu pravilo o pisanju višečlanih zemljopisnih imena drugačije: „U vlastitim imenima sela, gradova, zemalja, država i kontinenata koja su sastavljena od više dijelova – svaka se riječ, osim veznika i prijedloga ako nije na početku, piše velikim slovom“, primjerice *Slavonski Brod*. „U ostalim geografskim imenima od više riječi pišu se velikim početnim slovom samo prve riječi i, razumije se, riječi u nazivu koje su već same po sebi vlastita imena“, primjerice *Hrvatsko primorje* (*Pravopis*, 1960.: 17. – 18.) (vidi Tablicu 3.). U pisanju višečlanih imena organizacija, društava, ustanova, poduzeća i sl., zatim ulica, trgova i dijelova grada te knjiga, časopisa, novina, članaka, umjetničkih djela, propisa, zakona i sl. pravila se u Boranićevu i Novosadskome pravopisu podudaraju. „Samo se prva riječ piše velikim početnim slovom, a od ostalih riječi jedino one koje su već same po sebi vlastita imena ili stoje mjesto višečlanog imena“, kao u primjeru *Trg Republike* gdje se misli na *Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju* (*Pravopis*, 1960.: 19. – 20.) (vidi Tablicu 3.).

Tablica 3. Veliko početno slovo

	F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> (1951.)	<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika</i> (1960.)	P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika</i> (1971.)
Imena kontinenata, država, gradova, sela, zaselaka	<i>Sjeverna Amerika, Dubrovačka republika, Vinkovačko Novo Selo, Sveti Juraj u Trnju</i>	<i>Narodna Republika Hrvatska, Crna Gora, Grubišno Polje, Dugo selo, Biograd na moru</i>	<i>Sjeverna Amerika, Narodna Republika Hrvatska, Novi Sad, Dugo Selo, Bijelo Polje, Brod na Kupa</i>	<i>Južna Amerika, Republika Hrvatska, Dugo Selo, Široki Brig, Biograd na Moru</i>
Ostala zemljopisna imena	<i>Balkanski poluotok, Jadransko more, Panonska nizina, Kozja Glava (planina), Bečka Šuma (gorje), Rt Dobre Nade</i>	<i>Gorski Kotar, Jadransko more, Plitvička jezera, Goli vrh, Bakarski zaljev, Stubičke toplice</i>	<i>Balkanski poluotok, Bliski istok, Jadransko more, Šar-planina, Padska nizina</i>	<i>Gorski Kotar, Balkanski Poluotok, Blizi Iztok, Jadransko More, Plitvička Jezera, Padska Nizina</i>
Imena ulica, trgova, dijelova grada	<i>Visoka ulica, Dugi Dol (ulica), Kvaternikov trg, Gubčeva Zvezda (trg), Gornji Grad, Cjetno naselje</i>	<i>Ulica braće Kavurića, Gundulićeva ulica, Trg Republike, Preradovićev trg</i>	<i>Bosanska ulica, Ulica braće Kavurića, Pod zidom, Trg žrtava fašizma, Radničko naselje</i>	<i>Katančićeva Ulica, Kamena Vrata, Izpod Ura, Prid Dvorom, Radničko Nasele</i>
Imena nebeskih tijela	<i>Polarna zvijezda, Veliki Medvjed, Mlični Put (Kumova Slama)</i>	<i>Veliki medvjed, Mliječni put (Kumovska slama)</i>	<i>Veliki Medvjed, Kumovska Slama</i>	<i>Polarna Zvijzda, Veliki Medvid, Mlična Staza (Kumova Slama)</i>
Imena vjerskih blagdana i državnih	<i>Sveta Tri Kralja, Nova Godina, Blagdan rada, Veliki petak, Svi</i>	<i>Sveta tri kralja, Nova godina, Prvi maj, Dan pionira, Kurban-Bajram</i>	<i>Nova godina, Prvi maj, Dan pobjede, Tri jerarha, Kurban-bajram</i>	<i>Sveta Tri Krala, Nova Godina, Dan Rada, Veliki Petak, Dvadeseti</i>

praznika	<i>Sveti, Kurban-Bajram</i>			<i>Lipań, Cvitna Nedila</i>
Imena organizacija, društava, ustanova, tvornica, poduzeća	<i>Predsjedništvo vlade, Hrvatsko sveučilište, Đački dom, Stranka prava, Hrvatski Radiša, Crveni Križ, Matica Hrvatska</i>	<i>Ministarstvo prosvjete, Crveni križ, Hrvatsko narodno kazalište, izuzetno: Matica Hrvatska²²</i>	<i>Savez komunista Jugoslavije, Crveni križ (krst), Hrvatsko narodno kazalište, Filozofski fakultet u Zadru, Školska knjiga, Matica hrvatska</i>	<i>Hrvatski Radiša, Hrvatski Tiskarski Zavod, Hrvatsko kulturno društvo »Marulić«, Đački Dom, Hrvatska Stranka Prava, Matica Hrvatska</i>
Imena knjiga, umjetničkih djela, časopisa, novina	<i>Zlatarovo zlato, Narodne novine, Hrvatski dnevnik, Hrvatski Narod (novine), Nastavni Vjestnik (časopis)</i>	<i>Posmrtna počast, Žena u borbi, Narodni list, Oda Slavenstvu, Partizanka na straži</i>	<i>Gorski vijenac, Zlatarovo zlato, Sveto pismo, Na Drini ćuprija, Vjesnik u srijedu</i>	<i>Istranski Mozaik, Jadranski Dnevnik, Gubec na Stratištu, Sveto Pismo, Božanska Komedija</i>
Imena društvenih i kulturnih pokreta, povijesnih razdoblja i događaja	<i>humanizam, ilirski pokret, srednji vijek, zlatni vijek, kameno doba, karlovački mir, Sveta alianca, Bečki kongres</i>	<i>Ilirski preporod, Reformacija, Srednji vijek, Oktobarska revolucija, Drugi svjetski rat</i>	<i>humanizam, ilirski pokret, srednji vijek, dvadeseto stoljeće, oktobarska revolucija, seljačka buna</i>	<i>Humanizam, Marksizam, Sridni Vik, Devetnesto Stogodište, Selačka Buna, Prvi Svitski Rat</i>

²² Iako se u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) prva riječ u višechlanim imenima ustanova i organizacija piše velikim slovom, a od ostalih riječi samo ona koja je vlastito ime, ipak se „izuzetno, sa dugom tradicijom“, piše *Matica Hrvatska* (Boranić, 1951.: 61.).

Sastavljeno i rastavljeno pisanje

Pero Tutavac donosi sljedeća *obća pravila* za pisanje složenica: „Dvi riči (ili više njih) mogu se srest – i tada se pišu kao jedna“, i to „ako se koja od njih *samostalno* ne govori: *dovle, možda, odavle, siveroiztok, uzastopce*. Dilovi tih složenica: **-vle, mož-, sivero-, -stopce**, ne govore se kao posebne riči“, zatim „ako se neka od njih ne govori *u onom obliku* koji ima u složenici: *dovik, dvaput, obadvima, odmah, pokraj*. U samostalnoj upotrebi one bi glasile: **do vika, dva puta, obima dvima, od maha**“ te „kad koja od njih *promini* svoje pravo značenje: *Pustopole, uoči*. Na prolazu kroz pusto poće, nenadano me pogledao u oči. Ali: Stigao je u **Pustopole** (selo) **uoči Božića** (neposridno, prid, dan prije)“ (Tutavac, 1971.: 21. – 22.). Načela sastavljenoga pisanja podjednaka su i u *Hrvatskome pravopisu* (1944.), Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) te Novosadskome pravopisu (1960.), s tim da se u posljednjemu naglasak stavlja na promjenu značenja u riječima koje se sastavljeno pišu te se navodi kako „složenicom obično postaju dvije ili više međusobno povezanih riječi onda kada dobiju novo značenje, drukčije od onoga što ga imaju kao zasebne riječi“, primjerice naziv mjesta *Vučitrn* (od *vučji trn*), *Pustopolje, nizbrdo (naopako), uoči (neposredno pred), akobogda (kamo?, sretno!)*. Napominje se i kako „stvaranju složenica od više posebnih riječi prethodi obično i svođenje akcenta tih riječi na jedan akcent cijeloga izraza“, iako „to samo za sebe nije neko apsolutno mjerilo“ (*Pravopis*, 1960.: 71. – 72.).

Načela za pisanje polusloženica također su u sva četiri pravopisa jednaka. U *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) „vezicom se združuju složene imenice kad svaka od njih zadržava svoje značenje – a prva se ne sklaća“, primjerice *rak-rana, spomen-ploča, radio-stanica, auto-put*,²³ *general-pukovnik, Smail-aga, Husein-beg* (Tutavac, 1971.: 23.), „kad je imenica misto pridivka“, primjerice *čelik-značaj, ivan-cvit, alaj-barjak* (isto, 23.), zatim „pridivci složeni od više posebnih i razgraničenih pojmova, od kojih svaki ima svoj naglasak – ali se samo drugi (odnosno zadnji) sklaća“, primjerice *francuzko-špañolski (rat), gospodarsko-šumarski (fakultet), žuto-lubičasti (cvit), zagrebačko-splitski (vlak), Ličko-Krbavska (župa)* (isto, 26.) te „slikoviti izrazi“ poput *amo-tamo, bole-gore, danas-sutra, kad-tad, livo-desno, pošto-poto, rekla-kazala, htio-ne htio*

²³ U suvremenoj pravopisnoj normi (Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga. – *Hrvatski pravopis*. 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.) riječi s početnim dijelovima *auto, audio, foto, kino, radio, video* pišu se sastavljeno, dok je pisanje sa spojnicom očigledno svojstveno starijoj pravopisnoj normi. Tako se ne piše samo u Tutavčevu pravopisu (1971.) nego i u *Hrvatskome pravopisu* (1944.), Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) i Novosadskome pravopisu (1960.).

(isto, 32.). Jedino Dragutin Boranić *priloške veze* poput *brže bolje, više manje, ovdje ondje, amo tamo, pošto poto* itd. piše rastavljeno (Boranić, 1951.: 52.).

U pisanju zanimanih oblika u prezentu glagola *htjeti* te pisanju prijedložnih izraza i složenih priloga pravopisci se ni danas u potpunosti ne slažu.²⁴ U *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) *ričca ne* piše se odvojeno od glagola *htjeti: ne ću, ne ćeš, ne će* itd., jednako kao u *Hrvatskome pravopisu* (1944.) te u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.), dok je u Novosadskome pravopisu *odrična riječca ne* srasla s glagolskim oblikom uz koji stoji pa se piše „*neću* (od *ne hoću*)“ (*Pravopis*, 1960.: 84.) (vidi Tablicu 4.).

Pravilo o sastavljenome i rastavljenome pisanju prijedložnih izraza utemeljeno je na značenju. Promjenom značenja mijenja se i način bilježenja. Dakle, prijedložni izrazi pišu se sastavljeno ako sastavljeni daju novo značenje. Tako i Pero Tutavac određene prijedložne izraze piše sastavljeno, kao složene priloge: *Naučio je napamet., Sruke (zgodno) nam je., Drugo je pošlo nizbrdo (naopako)., Spomenit ćemo uzput.,* ali i rastavljeno kad se osjeća „prvobitno značenje sastavnih dilova“: *Zabit u pamet (zapamtiti)., Palo mu je s ruke (iz ruke)., Niz brdo teče potočić., Pao je uz put (uz cestu).* (Tutavac, 1971.: 31.). Sastavljeno pisanje propisuje i u primjerima poput *namrtvo, stim te nažalost, naizkap (popit), napriskok* itd. (isto, 30. – 31.) (vidi Tablicu 4.).

U *Hrvatskome pravopisu* (1944.) navodi se mnoštvo primjera za složene priloge „kojima bi se sastavni dieleovi mogli pisati i razstavljeno (jedan uz drugi), ali u drugom značenju“, primjerice, *Naučio sam pjesmu napamet. / Nije mi palo na pamet., Sve je otišlo nizbrdo. / Spustili smo se niz brdo obraslo šumom., To je nažalost istina. / Nisi mi došao na žalost, pa ne trebaš ni na radost., Uradio sam uzput i to. / Posadio sam voćke uz put.* (Cipra, Klaić, 1944.: 58. – 60.). Rastavljeno se pišu „neke priložne sveze priedloga s imenicom, koje se jače osjećaju kao zasebne rieči, kao: *bez sumnje* (nesumnjivo), *na primjer* (primjerice), *na koncu* (konačno), *na silu* (silom), *po volji* (drago); to mu ide *uz nos*, ne ide mu *od ruke*, nema *pri ruci*, ne može s tim izići *na kraj*, i t. d.“ (isto, 61.). U Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) prijedlog se piše odvojeno od imenice ako se osjeća „isprvično značenje sastavnih dijelova: Zna

²⁴ U Babić-Finka-Moguševu *Hrvatskome pravopisu* (2004.) zanimani oblici prezenta glagola *htjeti* pišu se rastavljeno (*ne ću, ne ćeš...*), a u *Hrvatskome pravopisu* (2013.) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje sastavljeno (*neću, nećeš...*), no dopušteno je i rastavljeno pisanje. Pojedini se prijedložni izrazi (*na primjer, na žalost, bez sumnje, od srca*) u Babić-Finka-Moguševu *Hrvatskome pravopisu* (2004.) pišu samo rastavljeno jer se, kako se navodi, sastavljenim pisanjem postojećim leksičkim jedinicama ne mijenja osnovno značenje, dok se u Institutovu *Hrvatskome pravopisu* (2013.) navodi da do promjene značenja dolazi pa se prijedložni izrazi pišu i sastavljeno (*naprimjer, nažalost, besumnje, odsrca*) i rastavljeno (rastavljeno se pišu kad su u osnovnome značenju).

pjesmu *napamet*. Ali: Šta ti je palo *na pamet*?! – Uradit ćemo *otprilike* ovako. Ali: Pisat ćeš nam *od prilike do prilike*.“ (Boranić, 1951.: 54.). Odvojeno se pišu i prijedložni izrazi poput *na primjer, bez sumnje, u susret* itd. „jer im se dijelovi osjećaju kao posebne riječi“, ali „kao *ukoštac* (uhvatiti se) i neke druge imenice govore se samo u složenicama: *naizust* (znati pjesmu), *naiskap* (ispiti), *unepovrat* (pozajmiti), *napreskok* (čitati)“ (isto, 53. – 54.). U Novosadskome pravopisu (1960.) sastavljeno se pišu „nekadašnje veze prijedloga i nekog padežnog oblika, koje svi osjećaju kao složenice, i kao takve se odavna pišu“, primjerice *napamet* (Uči *napamet*, tj. *naizust*, ali: *Ne pada mu na pamet*), *doboga* (sasvim), *sraskida* (nije *sraskida* = voljan je), *naruku* (Ide mu *naruku*), *sruke* (*Sruke* mi je = zgodno mi je, *Sruke* mu je = drži mu stranu), *zajad* (krivo, nepravo), *nizbrdo* (naniže) itd. (*Pravopis*, 1960.: 88. – 89.), a „kao priloške izraze s nesraslim dijelovima rastavljeno treba pisati“: *do boga* (vrlo daleko: *Do boga* se čuje), *na primjer, na žalost, na sreću, na izgled, uz dlaku, niz vodu, u oči* (pred licem), *u brk* (Skresa mu *u brk*, tj. otvoreno), *u susret, u ime, uz put, bez sumnje* (isto, 89.). Pritom nije posve jasno zašto se neki prijedložni izrazi pišu sastavljeno (npr. *naruku, sruke*), a neki rastavljeno (npr. *uz dlaku, u brk*), iako u oba slučaja dolazi do promjene značenja. Nadalje, sastavljeno se mogu pisati „i priloški izrazi od cijele jedne rečenice (...) kada promijene svoje prvobitno značenje, pa i kada se akcenti posebnih riječi u njima svedu na jedan zajednički akcent, kakav slučaj imamo u primjeru: *akòbògdā* u značenju *kamo?* ili *sretno!* (prema: *ako bog da* u prvobitnom značenju)“ (isto, 90.) (vidi Tablicu 4.).

Kada govori o pisanju složenih brojeva koji su „podpuno srestli“, Pero Tutavac napominje kako „nije dobro »jedanaest, dvanaest, petnaest...«, već **jedanest, dvanest, petnest, šestnest** i t. r. – jer hrvatske izvornice ne podnose dvoglasa (diftonga) niti neposridnosti i suvišnih samoglasnika“ (Tutavac, 1971.: 33.). U *Hrvatskome pravopisu* (1944.), Boranićevu pravopisu (1951.) i Novosadskome pravopisu (1960.) dvoglas se u složenim brojevima piše: *jedanaest, dvanaest, petnaest...*

Tablica 4. Sastavljeno i rastavljeno pisanje

	<i>ne + prezent glagola htjeti</i>	Složeni prilozi / prijedložni izrazi	
F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	<i>ne ću</i>	<i>napamet / na pamet, nizbrdo / niz brdo, nažalost / na žalost, uzput / uz put</i>	<i>na primjer, bez sumnje, na koncu, na silu, uz nos, od ruke, pri ruci, na kraj</i>

D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (1951.)</i>	<i>ne ću</i>	<i>napamet / na pamet, nizbrdo, ukoštac, naizust, naiskap, unepovrat, napreskok</i>	<i>na primjer, bez sumnje, u susret</i>
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960.)</i>	<i>neću (od ne hoću)</i>	<i>napamet / na pamet, doboga / do boga, sraskida, naruku, sruke, nizbrdo, namrtvo, naiskap, naizust, akobogda</i>	<i>na primjer, na žalost, na sreću, na izgled, uz dlaku, niz vodu, u oči, u brk, u susret, u ime, uz put, bez sumnje</i>
P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika (1971.)</i>	<i>ne ću</i>	<i>napamet / na pamet, sruke / s ruke, nizbrdo / niz brdo, uzput / uz put, napriskok, naizust, naizkap, nažalost, namrtvo, stim</i>	<i>ako Bog da</i>

Kratice

Pero Tutavac razlikuje *skraćénice za riči* i *skraćénice početnih slova*, odnosno kratice koje nastaju tako da se od riječi uzima prvo slovo ili nekoliko prvih slova (*g.* – *gospodin*, *br.* – *broj*, *arh.* – *arhitekt*) te kratice koje nastaju tako da se od višečlanoga naziva uzimaju prva slova (*MH* – *Matica Hrvatska*, *HRS* – *Hrvatski Radnički Savez*, *Hašk* – *Hrvatski Športski Klub*). Skraćénice za riječi pišu se s točkom, a skraćénice početnih slova, „koje su zapravo sažetice“, bez točke (Tutavac, 1971.: 35.). No Pero Tutavac u *sažetice* ubraja i *dr* – *doktor*, *gđa* – *gospođa*, *T* – *torań* (šahovska figura), *Mg* – *magnezij* i sl. (isto, 38. – 40.) koje, iako se pišu bez točke, nisu nastale sažimanjem, nego skraćivanjem pojma.

Neznatan je broj *skraćénica* i *sažetica* u *Pravopisu hrvatskog jezika (1971.)* koje se pišu drugačije nego je propisano suvremenom pravopisnom normom: ²⁵ *t. j.* (to jest), *i t. d.* (i tako dalje), *i t. r.* (i tako redom), *na pr.* (na primjer), *t zv.* (takozvani) te *dr* (doktor), u sklonidbi *dra*, *dru* (isto, 36.) itd. Na isti način navedene kratice pišu se i u *Hrvatskome pravopisu (1944.: 145.)*

²⁵ Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga. – *Hrvatski pravopis*. 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

te u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.: 84.), dok se prema Novosadskome pravopisu (1960.: 126. – 127.) piše *tj., itd., npr., tzv.*, kao što propisuje i suvremena pravopisna norma. *Sažetica dr – doktor* bez točke se piše i u Novosadskome pravopisu (1960.: 128.), dok se u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.: 85.) i *Hrvatskome pravopisu* (1944.: 146.) piše s točkom, a u posljednjemu se može pisati i bez nje (vidi Tablicu 5.).

Tablica 5. Kratice

F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	<i>t. j.</i>	<i>dr. (i dr)</i>
D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> (1951.)	<i>i td.</i>	dr.
	<i>i tr.</i>	
P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika</i> (1971.)	<i>na pr.</i>	dr
	<i>t zv.</i>	
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika</i> (1960.)	<i>tj., itd., npr., tzv.</i>	

Razgodci i pravopisni znakovi

Pero Tutavac u poglavlju *Pravopisni znakovi i tehnika pisaña* govori o razgodcima i pravopisnim znakovima.²⁶ Pravila za pisanje razgodaka u *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) zasnovana su na *logičkom načelu*²⁷ koje Tutavac još naziva i *psiholožkim*: „U modernom sustavu slobodnog razstavlaña, temelno je načelo da se ono što je u mislima tisno povezano ni na papiru ne dili. Nazvan je logičnim. Mi držimo da mu više odgovara naziv psiholožki – jer povezanost misli ovisi o značaju, odnosno duševnoj konstrukciji osobe“ (Tutavac, 1971.: 45.). To je načelo u hrvatsku pravopisnu praksu prvi put uvedeno Novosadskim pravopisom (1960.), a do tada je

²⁶ Pero Tutavac pod *pravopisnim znakovima* podrazumijeva i razgodke i pravopisne znakove, no u ostalim se pravopisima *razgodci* (*Hrvatski pravopis*, 1944.), *rečenični znaci* (Boranić, 1951.) ili *interpunkcija* (Novosadski pravopis, 1960.) razlikuju od *pravopisnih znakova*.

²⁷ „Riječ je o interpunkcijskoj normi pretežito izgrađenoj na semantičkom ili logičko-semantičkom načelu“ koje se zasniva „na rečenici kao komunikacijskoj jedinici, dakle iskazu koji ima svoje obavijesno ustrojstvo (obavijesni subjekt i obavijesni predikat ili temu i remu), pa će i pisanje rečenicnih znakova ovisiti o smislu iskaza. Iskaz će pak (...) svoj smisao zadobivati u (kon)tekstu (iskaz kao kontekstualno uključena rečenica)“ (Badurina, 2005.: 48.).

pisanje razgodaka bilo utemeljeno na *strukturnome* ili *gramatičkome načelu*²⁸ (vidi Tablicu 6.). U Novosadskome pravopisu logičko se načelo objašnjava na sljedeći način: „U sistemu slobodne (logičke) interpunkcije osnovno je načelo da se ono što je u mislima tijesno međusobno povezano i predstavlja jednu cjelinu ni u pisanju ne rastavlja i da se, obrnuto, dijelovi koji čine cjelinu za sebe odvajaju zarezom od ostalih dijelova rečenice.“ (*Pravopis*, 1960.: 92.) Prema tome „nezavisan odnos prostih i prostih proširenih rečenica u složenoj zahtijeva stavljanje zareza između njih, dok se rečenice međusobno zavisnog odnosa uglavnom ne odvajaju zarezom“ (isto, 99.). Tako je i u Tutavčevu *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.). *Neovisno-složene*²⁹ rečenice odvajaju se *zarizom*, i to „kad su poredane bez veznika“ (*Danak prođe, noćca dođe., Pada dosta kiše, bit će rodna godina.*), „prid suprotnakom i suprotnim smislom“ (*Nagovaram ga, a on ne će., Bojala se izpita, kad tamo položila ga izvrstno.*) i „prid izključnicima i zaključnicima“ (*Pole je pusto, osim što na njem reste po koji grmečak., Tako ste želili, zato se ne tužite.*) (Tutavac, 1971.: 51. – 52.), ali se pred sastavnim ili rastavnim veznikom zarez ne piše (*Dan osvane i sunce ograne., Pozovi ga sam ili po nekom poruči.*) (isto, 47.), osim „kad se u sklopu rečenica želi neku od njih osobito iztaknuti“ (*Pročitao sam naslov članka, i sve mi je bilo jasno., Ili ćemo spasiti hrvatski jezik, ili će povist pisat o još jednom nestalom narodu.*) (isto, 53.). Također, kad se *ovisno-složene* rečenice „međusobno popuńuju i tismo vežu, razstavnici nemaju mista među njima“ (*Povratit ću ti knjigu čim je pročitam., Ne napriduje jer je nemaran., Mislim da ne ću pogrišit ako kažem istinu., Kupio bih kuću da imam novaca., Žet će onako kako je posijao.*). Ali kad „ovisne rečenice pišemo priokrenutim poredkom (inverzivno), t. j. kad sporedne pridhode glavnima“, rastavljaju se zarezom (*Čim pročitam knjigu, povratit ću ti je., Da imam novaca, kupio bih kuću.*) (isto, 53. – 54.). Zarez se piše i „kad je ovisna rečenica stegnuta i kazana glagolskim prilogom“ (*Ploveći (dok je plovio) u noćnom nevrimenu, brod se razbio o greben., Malo po malo sitnile su kišne kaplice, pritvarajući se u gustu maglu.*) te „kad se glavnim rečenicama dodaju sporedne kao neko razjašńeńe i slično“ (*Grme topovi, da se sva zemla trese., Mahni srpom, da ti vidim ruku.*) (isto, 52. – 53.). Dakle, *psihološko načelo* isprepliće se sa *strukturnim* ili *gramatičkim*, prema kojemu se zarez piše kad je zavisna rečenica ispred glavne,

²⁸ Prema *strukturnome* ili *gramatičkome načelu* rečenici se pristupa kao gramatičkoj (jezičnoj) jedinici, pa se i pisanje razgodaka propisuje s obzirom na rečeničnu strukturu (primjerice, zarez se prema tom načelu piše između surečenica složene rečenice) (Badurina, 2005.: 48.).

²⁹ U *Uvodu u postavljanje znakova* Pero Tutavac tumači jednostavne i složene rečenice. Zanimljivo je da jednostavnim rečenicama smatra i one koje imaju „jedan podmet s dva priroka: *Svit se pripadne i uzbuni*“, kao i one koje imaju „više podmeta i više priroka u jednoj običnoj (jednostavnoj) rečenici: *Otac i majka jednako tibe i odgajaju dicu*“ (Tutavac, 1971.: 46.).

kad je skup riječi u kojem je glagolski prilog s pripadajućim dijelovima ispred predikata itd. I u Novosadskome pravopisu (1960.) spominje se kako su moguća odstupanja od slobodnoga (logičkoga) načela „jer jačina međusobne veze ni kod jednih ni kod drugih rečenica nije uvijek ista“, dakle ni kod nezavisno složenih ni kod zavisno složenih, a i „nejednaka složenost misli koja se u rečenicama iznosi zahtijeva različitu upotrebu zareza“ (*Pravopis*, 1960.: 99.). Tako se, primjerice, zarez može pisati i „kada se osjeća da veza namjernih rečenica s onima što su ispred njih nije neposredna“: *Reče im tada po jednu dobru riječ i ostavi im carevinu, da se slažu i da njom upravljaju* (isto, 103.). Zarezom nije potrebno odvajati ni „samo na izgled suprotne rečenice, koje su takve jedino po tome što su za prethodne vezane suprotnim veznicima“: *I tako se vuku dani a starost sve više pritiskuje i grbi leđa* (isto, 101.) itd.

U *Hrvatskome pravopisu* (1944.) i Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) prevladava *strukturno* ili *gramatičko načelo* u pisanju razgodaka. Zavisno složene rečenice međusobno se odvajaju zarezom kad glavna surečenica prethodi zavisnoj (*Odgovorit ću ti, pošto sve potanko ispitam., Zemlja pripada onome, koji je obrađuje., Radni je čovjek svijestan, da radi za sebe i za svoju budućnost.*), ali i kad je redosljed obrnut, kad zavisna surečenica prethodi glavnoj (*Dok traje obnova, nema odmora., Kako tko sije, tako će žeti., Budući da je voda preplavila cestu, krenite drugim putem!*) te kad je u zavisnoj surečenici „veznik sa glagolskim oblikom zamijenjen glagolskim prilogom (pridjevom) ili je izostavljen bez zamjene“ (*Ploveći (= Dok je plovila) u noćnoj oluji, lađa se razbila o morski greben., Predsjednik je završio govor, odavši (= pošto je odao) počast žrtvama fašizma.*) (Boranić, 1951.: 68. – 70.). Između *usporednih*, tj. nezavisno složenih rečenica zarez se, slično kao i u Tutavčevu i Novosadskome pravopisu, piše u suprotnim, isključnim i zaključnim rečenicama te u rečenicama u nizu. U Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) rečenice „kojima se izriče sastavljanje ili rastavljanje, ne odvajaju se zarezom, kad imaju isti subjekt ili predikat (stegnute rečenice)“ (*Nitko nije mogao do danas niti će ubuduće moći da ugasi plamen bratstva i jedinstva naših naroda., Omladinci su se na moru često kupali ili su lovili ribu.*), ali se „sastavne i rastavne rečenice s različnim subjektima“ odvajaju zarezima (*Samo smo pogledali vatre na visovima, i bilo nam je sve jasno., Ili grmi, il' se zemlja trese, il' udara more u bregove?*) (isto, 68.).

Kada govori o pisanju zareza među riječima i skupovima riječi, Pero Tutavac navodi da „u vezi s niječnim prilogom *ne samo*, zariz dolazi prid veznike *već i nego*“: *Ne samo bit pučki, nego i postat pučki., Radi se ne samo o jeziku i pravopisu, već i o obstanku Hrvatskog Naroda.* (Tutavac, 1971.: 56.) te da se zarezom rastavlja i „oznaka mista od nadnevka“: *U Splitu, (dne) 24. prosinca 1938.* (isto, 57.), što je suprotno pravilima o pisanju zareza u suvremenoj

pravopisnoj normi.³⁰ No takva je praksa bila prisutna i prije, što pokazuju pravila u ostalim trima pravopisima, izuzev Novosadskoga u kojemu se ispred veznika *nego* i *već* koji se nadovezuju na „odrični prilog *ne samo*“ zarez ne piše: *Tražio je ne samo knjige nego i novaca. Izgubio je ne samo te bilješke već i sve lične isprave.* (Pravopis, 1960.: 94.). U pisanju ostalih razgodaka i pravopisnih znakova Tutavačev se pravopis od bratskih pravopisa, ali i suvremene pravopisne norme uglavnom ne razlikuje, osim u nazivlju.³¹

Tablica 6. Prevladavajuće načelo u pisanju razgodaka

F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis (1944.)</i>	Strukturno ili gramatičko načelo	<i>Molim, da dođete odmah.</i> <i>Tko zna, neka kaže.</i>
D. Boranić, Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (1951.)		<i>Zemlja pripada onome, koji je obrađuje.</i> <i>Kako tko sije, tako će žeti.</i>
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960.)</i>	Slobodno, logičko (psihološko) načelo	<i>Više nisu osjećali potrebe da dalje idu za svojim protivnikom.</i> <i>Što ste željeli, to vam se i ostvarilo.</i>
P. Tutavac, Pravopis hrvatskog jezika (1971.)		<i>Kupio bih kuću da imam novaca.</i> <i>Čim pročitam knjigu, povratit ću ti je.</i>

Glasovi i glasovni skupovi

U poglavlju *O pritvorbi glasova* Pero Tutavac navodi da se „naše *j* u korine riči stranog potekla“ ne umeće te da se piše *dialekt, Iliada, materialist, niansa, specialan, ambient, dieceza, financier, higiena, riviera, bilion, milion, embrion, triumf, radium* itd. te da se slovo *j* umeće „samo na završetku imenica tuđeg potekla“ koje onda „zadržavaju dobiveno slovo (*j*) prid svim hrvatskim nastavcima“: *Austrija – austrijski, gimnazija – gimnaziji, poezija, varijacija, epopeja, ideja* itd.³² (Tutavac, 1971.: 77. – 78.). No u riječima stranoga podrijetla koje završavaju na *-io*, a u nominativu se pišu bez *j*, poput *radio* i *studio*, u Tutavčevu se pravopisu glas *j* ne piše ni u ostalim oblicima i tvorenica: *radio, radiu, radiom* itd. (isto, 87.), dok se u *Hrvatskome*

³⁰ Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga. – *Hrvatski pravopis*. 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

³¹ Više o tome vidi na str. 30. – 31. u ovome radu.

³² Pero Tutavac u poglavlju *Jetovaće međunarodnih riči* navodi u kojim se slučajevima glas *j* ne umeće u *međunarodne riči*, a gdje se on piše, te donosi i velik broj primjera (Tutavac, 1971.: 102. – 105.).

pravopisu (1944.), Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) i Novosadskome pravopisu (1960.) piše: *radio – radija, radiju, radiom, radiji, radija* itd. U ostalim slučajevima glas *j* se u *Hrvatskome pravopisu* (1944.) piše slično kao i u Tutavčevu pravopisu: *alianca, dialog, gladiator, Iliada, materializam, triumf, socialist, trivialan, amoniak, meridian, provincial, hieroglif, orient, miliarda*, zatim *arija, financijski, gimnazijalac, studija, varijacija*, ali *milijun* (ne *milion*) (Cipra, Klaić, 1944.: 32. – 34.). U Boranićevu i Novosadskome pravopisu slični se primjeri redovito pišu s *j*: *dijalekt, financijski, higijena, materijal, nijansa, trijumf, varijanta* (Boranić, 1951.: 107. – 202.),³³ *materija, dijalekt, higijena, hijeroglifi, pijuk, trijumf, trijumvirat, embrio* (*Pravopis*, 1960.: 37. – 38.) (vidi Tablicu 7.).

U istome poglavlju govori se i o sibilizaciji i palatalizaciji, odnosno o tome kako su „grleni suglasnici“ *g, h i k* „prিতvorlivi u *z, s, c* (ili u: *ž, š, č*)“. U brojnim primjerima Pero Tutavac ne provodi sibilizaciju: *brigi, knjigi, neslogi, nogi, prugi, slogi, snagi, stegi, ovrhi, snahi, svrhi, Afriki, Ameriki, Liki, Sutiski, banki, barki, električki, kritiki, majki, olovki, priliki, republiki, riki, ruki, sliki, stranki, struki, tehniki, trki*, dok u riječima u kojima „završetku *-ak* pridhodi *t, p*, završno *k* može ostati ili se zamijeniti s *c*“: *gubitki i gubitci, izdatki i izdatci, odbitki i odbitci, postupki i postupci* (Tutavac, 1971.: 81. – 83.). U ostalim trima pravopisima sibilizacija se u istim slučajevima redovito provodi (vidi Tablicu 7.).

Pero Tutavac napominje da „na kraju riječi i na kraju sloga, štokavština često prিতvara glas *l* u *o*“, no navodi i primjere u kojima ne dolazi do *prিতvorbe*. Neki od njih su i *prிடivci gñil, nagal, obal, podal, topal*. Također napominje da se piše *konavłanski* (od *Konavle*) i *vlastelski*, a ne *konavoski* i *vlasteoski* te *grlce* i *krilce*, a ne *groce* i *krioce* (isto, 79. – 81.). U prvom slučaju u ostalim trima pravopisima ili dolazi do promjene *l* u *o* ili supostoje oba oblika (primjerice, *obal* i *obao*), a rijetko postoji samo oblik u kojemu *l* nije prešlo u *o* (*podal* u Boranića), dok su u drugom slučaju rješenja različita (vidi Tablicu 7.).

U poglavlju *O prিতvorbi glasova* Pero Tutavac piše i o *neodređenicima (infinitivima)* koji završavaju na *-ć* i *-t*: *doć, moć, poć, sić, strić, tuć, vrć, čitat, letit, molit, nosit, pisat, zvonit* itd. i koji dobivaju *milozvučno* i kad „dođu skupa (ili u blizinu)“: *Moramo početi sastavlati ričnik., Dužnost im je štiti i nadzirati čistoću jezika., Bole je zaobići negoli ić kroz blato., kad se nađu „u blizini bilo koje riječi sa završetkom, odnosno početkom, na -t ili -ć“: Lako je prilogiti trstiku., Zar će i tvoj sestrić ići s nama?, Mogao bi doći obnoć u selo.* te „pri tvorbi budućeg vremena“: *Misli li poći vrć žito?, Ne ćeš se moć izvući.* Pero Tutavac tumači kako se *milozvučnik* i *nameće* „završetku neodređenika (t. j. infinitiva) s istom jezičnom zakonitošću po kojoj se zaminkama i

³³ Primjeri su preuzeti iz pravopisnoga rječnika.

pridivcima kadkad oduzimle završno **a**: **Svima kotarskim poglavarstvima** (namisto: kotarskima). – **Poruka svim građanima** (m.: svima). – **Razlike hrvatskog od srbijanskoga.**“ (isto, 73. – 74.). U ostalim trima pravopisima infinitiv završava na *-ti* i *-ći* (*doći, moći, poći, čitati, letjeti, moliti*), stoga je *milozvučnik* i suvišan.

Tablica 7. Glasovi i glasovni skupovi

	Međuotvorničko j	Sibilarizacija	Promjena l u o
F. Cipra, A. B. Klaić, Hrvatski pravopis (1944.)	<i>dialog, materializam, triumf, orient, miliarda; financijski, gimnazijalac, variacija, milijun; radio – radija</i>	<i>brizi, knjizi, nozi, ovrsi, svrsi, Africi, majci, ruci, slici, gubi(t)ci, izda(t)ci, odbi(t)ci,³⁴ postupci</i>	<i>gnjio, nagao, obal i obao, podao i podal, topao; konavoski, vlasteoski, grlce, krilce</i>
D. Boranić, Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (1951.)	<i>dijalekt, financijski, higijena, materijal, nijansa, trijumf, varijanta; radio – radija</i>		<i>gnjio, nagao, obal i obao, podal, topal i topao; konavoski, vlasteoski i vlastelski, gr'oce, krilce i krioce</i>
Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (1960.)	<i>materija, dijalekt, higijena, hijeroglifi, pijuk, trijumf, trijumvirat, embrio; radio – radija</i>		<i>gnjio, nagao, obao i obal, podao i podal, topao i topal; konavoski, vlasteoka i vlastelka, groce i grlce, krioce i krilce</i>
P. Tutavac, Pravopis hrvatskog jezika (1971.)	<i>dialekt, materialist, financier, higijena, milion, embrion, triumf, radium; gimnazija, poezija, variacija; radio – radia</i>	<i>brigi, knígi, ovrhi, svrhi, Afriki, majki, ruki, slici; gubitki i gubitci, izdatki i izdatci, odbitki i odbitci, postupki i postupci</i>	<i>gñil, nagal, obal, podal, topal; konavlanski, vlastelski, grlce, krilce</i>

³⁴ U Novosadskome pravopisu (1960.) suglasnik *t* se gubi: *gubici, izdaci, odbici*.

Tuđice

U *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.), „riči iz živih jezika koje su došle (ili ulaze) u hrvatski izgovaraju se i pišu prema njihovu izgovornom zvuku“, kako „one koje smo davno uzeli – i više se ne osičaju tuđicama“: *boja, crkva, čekić, komad, pogača, račin, trišnja, vino* itd. tako i one „koje su kasnije ušle – ili danas ulaze“: *algebra, bonbon, etiketa, kvartet, nivo, operacija, šport, štrajk, turist, vikendica* itd. (Tutavac, 1971.: 87. – 88.). Ipak, neke riječi zadržavaju svoj izvorni oblik. U Tutavca se spominju samo dvije, *interview* (ali: *intervjuirat*) i *motto* (isto, 88.), dok međunarodni glazbeni naziv *adagio* piše prilagođeno hrvatskome jeziku – *adađo* (isto, 75.). U *Hrvatskome pravopisu* (1944.: 70.) izvorni oblik zadržale su sljedeće tuđice: *adagio, intermezzo, boulevard, interview, spleen, whist* itd., ali *esej, nivo, vat, džaul*. Slično je i u Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.: 34.): *pointe, waterpolo, interview, whist, motto, essay, spleen* itd. U Novosadskome pravopisu (1960.) takve su tuđice uglavnom prilagođene: *esej, nivo, intervju, splin, adađo, solfeđo, belkanto* itd., no dopušteno ih je pisati i u izvornome obliku „kada to piscu ili onomu koji se služi tuđom riječju i izrazom bude potrebno (da joj jače istakne porijeklo ili sl.)“ (*Pravopis*, 1960.: 147. – 148.) (vidi Tablicu 8.).

U Tutavčevu se pravopisu tuđa vlastita imena (osobna i zemljopisna), ona koja potječu iz jezika koji se služe latinicom, ali i transliterirana tuđa vlastita imena iz jezika koji se služe nekim nelatiničkim pismom, pišu „prema originalu“, tj. onako kako se pišu u jeziku iz kojega potječu: *William Shakespeare, Fridrich Schiller, Selma Lagerlöf, Pál Nagy; Ankara, Buenos Aires, München, New York, Rio de Janeiro* te *Sofija, Tokio, Varna*. Manji je broj tuđih zemljopisnih imena Pero Tutavac prilagodio, odnosno piše ih „ponekad s mañim, ili većim, prominama u skladu s jezičnim zakonima hrvatskoga“: *Budimpešta, Lisabon, Pariz, Varšava, Čile, Mađarska, Skandinavska*, a ponekad i „podpuno prema našem običaju“: *Beč, Mletki, Pad, Albanska, Grčka, Nimačka* (isto, 88. – 90.). Vlastita imena „iz hrvatskom sličnih jezika“, tj. iz slavenskih jezika (bez obzira na to služe li se latinicom ili ćirilicom) Pero Tutavac piše „prema izgovoru dotičnog jezika“, primjerice *Antonin Dvoržak* (Antonin Dvořák), *Stefan Višinski* (Stefan Wyszyński), *Fjodor Dostojevski* (Фёдор Достоевский), *Anton Mahnić* (Anton Mahnič), *Taras Ševčenko* (Тарас Шевченко); *Carsko Selo* (Carskoe Selo), *Jasna Polana* (Jasnaja Poljana), *Karlovi Vari* (Karlovy Vary), *Krivi Rog* (Krivoj Rog) (isto, 89. – 92.). Za tuđa vlastita imena koja su u hrvatski jezik primljena „putem nekog drugog jezika“ Pero Tutavac navodi kako se pišu „pravopisom jezika posridnika“, primjerice *Chiang-kai-shek, Gamal Abdel Nasser; Bombay, Ceylan, Jang-tse-kiang, Peking, Sydney* (isto, 89. – 91.), a tuđa vlastita imena iz romanskih jezika u kojima „znakovi *c* i *q*, prid samoglasnicima *a, o, u*, pridstavljaju glas *k*“ Pero Tutavac

piše „prema tom izvornom zvuku“: *Franko, Kalderon de la Barka, Kamus, Kurie, Kolombo, Petrarka; Ankona, Kasablanka, Kordoba, Kosta Rika* itd., što za ista vlastita imena u ostalim pravopisima nije slučaj (vidi Tablicu 8.).

U *Hrvatskome pravopisu* (1944.) postoji razlika u pisanju tuđih vlastitih imena „koja se u svom jeziku pišu latinicom ili goticom“ od onih „koja se transkribiraju iz nekog drugog pisma (ćirilice ruske i bugarske, arapskog, kineskog i t. d.)“. Prva se pišu izvorno, „onako, kako se pišu u narodu, kojemu pripadaju“: *Johann Wolfgang Goethe, William Shakespeare, Sienkiewicz, Dvořák*, a druga „prema našem izgovoru s upotrebom hrvatskih slova s diakritičkim znacima“: *Pendžab, Fudžijama, Gorki, Nikolajević, Muhamed* (Cipra, Klaić, 1944.: 70. – 71.). U Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) tuđa vlastita imena, pa i ona iz slavenskih jezika, „zadržavaju oblik, koji imaju u jeziku, iz kojega su uzete“: *Greenwich, Köln, Dvořák, Mickiewicz, Gregorčič*, no neka se vlastita imena ipak prilagođuju izgovoru: (*Lenjin* (Ленин), *Trubecki* (Трубецкой), *Jasna Poljana* (Jasnaja Poljana), *Marna* (Marne) i sl. (Boranić, 1951.: 35). U *Novosadskome pravopisu* tuđa vlastita imena mogu se pisati dvojako, izvorno i *fonetski*, tj. prema izgovoru, a pritom se ostavlja „slobodna upotreba jednog i drugog načina pisanja“. U latinici se može „izvorno pisati svako tuđe ime bez obzira na pismo iz kojega se ono uzima“, pa tako i, primjerice, ruska i bugarska imena, iako je uobičajenije da se pišu fonetski. Fonetski se mogu pisati, primjerice, neka vlastita imena iz francuskoga jezika: *Dode* (Daudet), *Šatobrijan* (Chateaubriand), *Sen Nazer* (Saint Nazaire), *Avinjon* (Avignon), iz talijanskoga jezika: *da Vinči* (da Vinci), *Bokačo* (Boccaccio), *Dirolamo* (Girolamo), iz engleskoga jezika: *Konektikat* (Connecticut), *Komonvelt* (Commonwealth), *Blumfild* (Bloomfield), *Klajv* (Clive), iz njemačkoga jezika: *Getingen* (Göttingen), *Nojman* (Neumann), *Šiler* (Schiller), *Zajdljic* (Seidlitz), iz mađarskoga jezika: *Andraši* (Andrássy), *Šandor* (Sándor), *Hunjadi* (Hunyádi), iz španjolskoga jezika: *Servantes* (Cervantes), *Pančo* (Pancho), *Sevilja* (Sevilla), *Ibanjez* (Ibañes) itd. Vlastita imena iz slavenskih jezika koji se služe ćirilicom pišu se uglavnom prema izgovoru, npr. *Fjodor* (prema ruskome Фёдор), a imena iz slavenskih jezika koji se služe latinicom prenose se ili izvorno ili prema izgovoru, npr. *Josef Dobrovský, Antonín Dvořák, Adam Mickiewicz, Karlovy Vary, Wrocław; Dombrovski* (Dąbrowski), *Lođ* (Łódź), *Mickjevič* (Mickiewicz), *Vroclav* (Wrocław), *Vojtjeh* (Vojtěch), *Željezovce* (Želiezovce), *Kraljovani* (Král'ovany) (*Pravopis*, 1960.: 149. – 168.) (vidi Tablicu 8.).

Riječi iz klasičnih jezika Pero Tutavac piše prema „prema izgovoru – ali često prilagođene hrvatskim oblicima“, primjerice *Aristotel* (grč. Aristotelês, lat. Aristoteles), *Bizant* (grč. Byzantion, lat. Byzantium), *konzulat* (lat. consulatus), *organ* (grč. organon, lat. organum), *Sofoklo* (grč. Sophoklês), *ritam* (grč. rhitmos, lat. rhitmus), *Augija* (grč. Augias), *stadij* (grč.

stadion, lat. stadium), *Livije* (lat. Livius), *Atena* (grč. Athênai, lat. Athenae) itd. (Tutavac, 1971.: 93. – 95.). Napominje i da se u „internacionalnim ili međunarodnim ričima“, koje potječu iz klasičnih jezika, grčkoga i latinskoga, suglasnik *j* umeće između dva samoglasnika samo na kraju“, npr. *nacionalizacija, sociologija, demokracija* ali *ambient, diagnoza, kvocijent, socializam* itd., o čemu se već govorilo u poglavlju *Glasovi i glasovni skupovi*.³⁵ Riječi iz klasičnih jezika prema izgovoru se pišu i u *Hrvatskome pravopisu* (1944.), Boranićevu *Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) te u *Novosadskome pravopisu* (1960.).

Tablica 8. Tuđice

	Tuđice iz živih jezika	Vlastita imena iz slavenskih jezika	Vlastita imena iz romanskih jezika
F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	<i>adagio, intermezzo, boulevard, interview, spleen, whist; esej, nivo, vat, džaul</i>	<i>Sienkiewicz, Dvořák; Gorki, Nikolajević</i>	<i>Calderon de la Barca, Camus, Curie, Petrarca; Ancona, Casablanka, Cordoba</i> ³⁶
D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> (1951.)	<i>pointe, waterpolo, interview, whist, motto, essay, spleen</i>	<i>Dvořák, Mickiewicz, Gregorčič; Lenjin, Trubecki, Jasna Poljana</i>	
<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika</i> (1960.)	<i>esej, nivo, intervju, splin, adađo, solfeđo, belkanto</i>	<i>Antonín Dvořák, Adam Mickiewicz, Wrocław; Mickjevič, Vroclav, Fjodor</i>	
P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika</i> (1971.)	<i>interview, motto; nivo, adađo</i>	<i>Antonin Dvoržak, Stefan Višinski, Taras Ševčenko; Carsko Selo, Jasna Polana, Karlovi Vari</i>	<i>Kalderon de la Barka, Kamus, Kurie, Petrarka; Ankona, Kasablanka, Kordoba</i>

³⁵ Vidi str. 24. – 26. u ovome radu.

³⁶ U *Novosadskome pravopisu* (1960.) ista vlastita imena moguće je pisati i prema izgovoru, npr. *Kazablanka*, što je različito od Tutavčeva načina pisanja gdje se samo glasovi *c* i *q* ispred samoglasnika *a, o* i *u* mijenjaju u *k* (po uzoru na izgovor), npr. *Kasablanka*.

Nazivlje

Pravopis hrvatskog jezika (1971.) od svojih se prethodnika, *Hrvatskoga pravopisa* (1944.), *Boranićeva Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951.) i *Novosadskoga pravopisa* (1960.), djelomično razlikuje u nazivlju. Pero Tutavac upotrebljava nazive kao što su *vezica* (spojnica), *razmaknica* (crtica), *točkice* (trotočje), *točkozariz* i *točkariz* (točka sa zarezom), *označnici* (polunavodnici), *ograda* (zagrada), *zagrada* (luk, desna zagrada), *razlomke* (kose crte), *naglasnici* (znakovi za naglaske), *genitivňak* i *genitivni znak* (znak za genitiv množine), *jednačka* (znak jednakosti), *znakovi potekla* (znakovi podrijetla) (Tutavac, 1971.: 45. – 46.). I dok za mnoge pojmove stvara hrvatski naziv, ipak ostavlja *apostrof* (isto, 65.). Ostala tri pravopisa za iste pravopisne znakove uglavnom imaju drugačije nazive (vidi Tablicu 9.).

Još su neki nazivi u Tutavčevu pravopisu posebni. Za infinitiv upotrebljava i naziv *neodređenak* (isto, 73.), a za vokativ *pozivňak* (isto, 62.), *zaminka* i *pridivak* nazivi su za zamjenicu i pridjev (isto, 31.), atribut je i *pridavak* (isto, 58.), a upotrebljava i starije nazive za subjekt i predikat – *podmet* i *prirok* (isto, 46.). *Suprotnaci*, *izključnici* i *zaključnici* (isto, 52.) označavaju suprotne, isključne i zaključne veznike, a *pritičak* slog koji pri rastavljanju riječi ide u sljedeći redak (isto, 40.). Uz *skraćenicе* (s točkom), u *Pravopisu hrvatskog jezika* (1971.) postoje i *sažetice* (bez točke) (isto, 35.). Prema Tutavcu, naše misli moramo „listat u nizce“, odnosno rečenice (isto, 46.).

Tablica 9. Nazivlje

F. Cipra, A. B. Klaić, <i>Hrvatski pravopis</i> (1944.)	D. Boranić, <i>Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika</i> (1951.)	<i>Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika</i> (1960.)	P. Tutavac, <i>Pravopis hrvatskog jezika</i> (1971.)
<i>spojnica</i>	<i>crtica</i>	<i>crtica</i>	<i>vezica</i>
<i>crtica (stanka)</i>	<i>stanka</i>	<i>crtica</i>	<i>razmaknica</i>
<i>točkice</i>	<i>tri točke</i>	<i>tri tačke</i>	<i>točkice</i>
<i>točka sa zarezom</i>	<i>točka i zarez</i>	<i>tačka i zarez</i>	<i>točkozariz, točkariz</i>
<i>polunavodnici</i>	<i>znakovi ‘‘</i>	<i>polunavodnici</i>	<i>označnici</i>
<i>zagrada</i>	<i>zagrada</i>	<i>zagrada</i>	<i>ograda</i>
<i>luk</i>	<i>drugi dio zagrade</i>	<i>drugi dio zagrade</i>	<i>zagrada</i>
<i>kosa crtica</i>	-	-	<i>razlomke</i>
<i>znaci za naglasak</i>	<i>akcenti (naglasci)</i>	<i>akcenatski znaci</i>	<i>naglasnici</i>

<i>znak za genitiv mn.</i>	<i>genitivni znak</i>	<i>genitivni znak</i>	<i>genitivňak</i>
<i>znak jednakosti</i>	<i>znak jednakosti</i>	<i>znak jednakosti</i>	<i>jednačka</i>
<i>-</i>	<i>znaci porijekla</i>	<i>znaci porijekla</i>	<i>znakovi potekla</i>
<i>izostavnik (apostrof)</i>	<i>apostrof</i>	<i>apostrof</i>	<i>apostrof</i>

Zaključak

Pravopis hrvatskog jezika (1971.) Pere Tutavca nastao je kao reakcija na unitaristički *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* (1960.) koji je nastojao objediniti hrvatsku i srpsku pravopisnu normu, ali tako da se hrvatske posebnosti izgube, a prevladaju srpske. S ciljem da očuva „izvorni hrvatski jezik“, Pero Tutavac izrađuje ikavski morfonološki (*korinski, etimološki*) pravopis, navodeći kako je *korinski* pravopis „značajka hrvatskoga jezika“ te da najveći dio Hrvata govori ikavicom. Osim po tome, Tutavčev pravopis poseban je i po promjenama koje unosi u do tada već ustaljeni slovopis. Tri nova jednoslova, *đ, l i n*, zamijenila su prijašnje dvoslove, *dž, lj i nj*, čime je stvoren u potpunosti fonemski slovopis u kojemu pojedino slovo uvijek predstavlja samo jedan te isti fonem.

Od suvremene pravopisne norme, ali i bratskih pravopisa s kojima je *Pravopis hrvatskog jezika* u radu uspoređivan, najviše odstupaju pravila za pisanje velikoga početnog slova. U višечlanim vlastitim imenima i imenima društvenih i kulturnih pokreta, povijesnih razdoblja i događaja velikim početnim slovom pišu se sve riječi osim prijedloga, čak i jednočlana imena društvenih i kulturnih pokreta, povijesnih razdoblja i događaja te posvojni pridjevi izvedeni od imena naroda uz opću imenicu *narod* (*Hrvatski Narod*). Novitet su u *Pravopisu hrvatskog jezika* i pojedini nazivi, ponajviše nazivi za razgotke i pravopisne znakove. *Sažetice* označavaju kratice koje se pišu bez točke, za razliku od *skraćénica* koje se pišu s točkom. Pravilo o sastavljenome i rastavljenome pisanju prijedložnih izraza zasniva se na značenju, kao i u bratskim pravopisima. Sastavljeno pisanje propisuje se i u primjerima poput *namrtvo, stim, nažalost, naizkap (popit), napriskok* i sl., o čemu se jezikoslovci i danas spore, dok se zanijekani oblici prezenta glagola *htjeti* pišu rastavljeno (*ne ću*). U pisanju razgodaka prevladava logičko (*psihološko*) načelo preuzeto iz Novosadskoga pravopisa, u kojemu se ono prvi put javlja, no povremeno je zastupljeno i strukturno ili gramatičko načelo. Infinitivi ili *neodređénaci* završavaju na *-ć* i *-t*, stoga u pojedinim slučajevima dobivaju *milozvučno i*. Sibilizacija se ne provodi u brojnim primjerima u kojima se inače provodi, a promjena *l* u *o* ne provodi se u pridjevima *gñil, nagal, obal, podal, topal* te *konavlanski, vlastelski*. Glas *j* ne bilježi se u korijenu riječi stranoga podrijetla, ali bilježi se na završetku riječi (*variacija*). U oblicima i tvorenicama riječi stranoga podrijetla koje završavaju na *-io* i u nominativu se pišu bez *j* (*radio, studio*) glas *j* također se ne bilježi. Iako su neke tuđice preuzete u izvornome obliku (*interview, motto*), međunarodni glazbeni naziv *adagio* ipak se piše prilagođeno hrvatskome jeziku – *adađo*, a u tuđim vlastitim imenima iz romanskih jezika *c* i *q* pred samoglasnicima *a, o* i *u* prelaze u *k* pa se piše *Franko, Kalderon de la Barka, Kasablanka, Kosta Rika* i sl.

Pojedina pravopisna pravila u Tutavčevu *Pravopisu hrvatskog jezika* ne razlikuju se previše od pravila u suvremenoj pravopisnoj normi i bratskim pravopisima s kojima je u radu uspoređivan, dok, s druge strane, pojedina pravopisna pravila ipak predstavljaju novitet u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji.

Popis literature

1. Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan. 2004. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Babić, Stjepan. 2008. O uništenom hrvatskom prijenovosadskom pravopisu. *Jezik*, god. 55., br. 3., str. 102. – 105.
3. Badurina, Lada. 2005. Hrvatska interpunkcija u drugoj polovici 20. stoljeća: od rečenice prema tekstu. *Fluminensia*, god. 17., br. 2., str. 47. – 58.
4. Bičanić, Ante, Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Zagreb: Croatica.
5. Boranić, Dragutin. 1951. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Brozović, Dalibor. 2002. O pravopisima općenito, a o hrvatskima posebno. *Dometi*, god. 12., sv. 1. – 4., str. 13. – 22.
7. Brozović, Dalibor. 2004. O pravim problemima hrvatskoga pravopisa. *Jezik*, god. 51., br. 5., str. 177. – 181.
8. Brozović, Dalibor. 2005. *Prvo lice jednine*. Zagreb: Matica hrvatska.
9. Cipra, Franjo, Klaić, Adolf Bratoljub. 1944. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare (pretisak: *Hrvatski korijenski pravopis*. 1992. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada).
10. Grubišić, Vinko. 2001. Borba za hrvatski jezik u anglosaksonskom svijetu. *Drugi hrvatski slavistički kongres*, knjiga I. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, str. 401. – 408.
11. Grubišić, Vinko. 2014. *Pravopis hrvatskog jezika Pere Tutavca. Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj*, ur. Stjepan Šešelj. Zagreb: Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, HKZ – Hrvatsko slovo d.o.o., str. 45. – 50.
12. *Hrvatski pravopis*. 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
13. Jurić, Ivan. 2014. Petar Tutavac Bilić, publicist i lingvist. *Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj*, ur. Stjepan Šešelj. Zagreb: Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, HKZ – Hrvatsko slovo d.o.o., str. 55. – 66.
14. Jurišić, Blaž. 1989. Pitanje hrvatskoga pravopisa. *Jezik*, god. 39., br. 4., str. 121. – 126.
15. *Koriensko pisanje*. 1942. Zagreb: Hrvatski državni ured za jezik.
16. Moguš, Milan. 2002. Udari na *Hrvatski pravopis*. *Dometi*, god. 12., sv. 1. – 4., str. 39. – 42.

17. Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
18. *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*. 1960. Zagreb/Novi Sad: Matica hrvatska/Matica srpska.
19. Šešelj, Stjepan. 2014. Petar Tutavac Bilić. *Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj*, ur. Stjepan Šešelj. Zagreb: Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, HKZ – Hrvatsko slovo d.o.o., str. 5. – 8.
20. Tutavac Bilić, Pero. 1971. *Pravopis hrvatskog jezika*. Buenos Aires: Svitlenik.
21. Vidović, Domagoj. 2014. Jezikoslovno djelovanje Petra Tutavca Bilića. *Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj*, ur. Stjepan Šešelj. Zagreb: Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, HKZ – Hrvatsko slovo d.o.o., str. 28. – 43.